

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Výukové metody pro dlouhodobé osvojení učiva u žáků na 1. stupni ZŠ

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Autor práce: **Hana Kohoutová**
Vedoucí práce: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

Teaching Methods of Long-term Adaptation of Subject Matter by Pupils of Elementary School

Diploma thesis

Study programme: M7503 – Teacher training for primary and lower-secondary schools

Study branch: 7503T047 – Teacher Training for Primary School pupils (aged 6-11)

Author: **Hana Kohoutová**

Supervisor: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.

Tento list nahradte
originálem zadání.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce PhDr. Janě Johnové, Ph.D. za její odborné vedení, strávený čas při konzultacích, poskytování cenných rad a připomínek při sestavování této diplomové práce. Poděkování též patří celé mé rodině, která mě podporovala při mém studiu a mamince, která byla trpělivá a celou dobu mi byla velkou oporou.

Anotace

Tématem diplomové práce je soubor výukových metod v rámci vyučovacích jednotek, pro něž je využíván název výukové metodické struktury, které jsou vhodnější pro zapamatování probíraného učiva ve stěžejní vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět a ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura. Celkově je diplomová práce členěna do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část přibližuje pojmy výukové metody, interdisciplinární vztahy, literární žánry pro žáky mladšího školního věku a paměť. Praktická část obsahuje program „Hrajeme si s pověstmi“, který je sestaven z nadstavbového učiva pro žáky druhých tříd ZŠ. Cílem šetření bylo ověřit účinnost sestavených lekcí pro zapamatování učiva a komparace jednotlivých lekcí.

Klíčová slova: výukové metody, interdisciplinární vztahy, literární žánry, metodické listy, výuková metodická struktura, písemná práce, výukový program

Annotation

My dissertation is a complex of teaching methods within the purview of the educational units which are called educational methodical structures which are more appropriate for remembering discussed subject matter in the area Human and his world and educational branch Czech language and literature. The dissertation is divided into two parts, the theoretical part and the practical part. The theoretical part is based on the expert exposition, where you can find the description of the teaching methods, interdisciplinary relationships, literary genres for pupils at primary school and the memory. The practical part contains a programme called „We play with tales“, which was compiled for pupils of the second class of basic school. The subject matter was superstructural for the pupils. The aim of my survey was to verify the effectiveness of the lessons for more effective remembering of the subject matter and the comparison of all the lessons.

Key words: teaching methods, interdisciplinary relationships, literary genres, methodical sheets, teaching methodical structure, written exam, teaching programme

Obsah

Teoretická část

ÚVOD.....	12
1 Výukové metody	13
1.1 Definice výukových metod	13
1.2 Nahlédnutí do vývoje výukových metod	14
1.2.1 Výukové metody 17. – 18. století.....	14
1.2.2 Výukové metody v 19. a 20. století.....	15
1.2.3 Současné pojetí výukových metod	16
1.3 Klasifikace výukových metod.....	16
1.4 Strategie při výběru výukových metod	17
1.5 Použité výukové metody v programu „Hrajeme si s pověstmi“	18
1.5.1 Metody verbální.....	18
1.5.2 Aktivizující metody	21
1.5.3 Komplexní výukové metody	22
2 Interdisciplinární vztahy ve výuce na prvním stupni ZŠ	24
2.1 Propojení vzdělávacích oblastí RVP ZV s programem „Hrajeme si s pověstmi“	24
2.2 Klíčové kompetence ve výuce a porovnání s programem.....	25
2.2.1 Klíčové kompetence a vzdělávací strategie.....	26
2.3 Propojení cílů a očekávaných výstupů v rámci interdisciplinárních vztahů	29
2.3.1 Cílová zaměření.....	29
2.4 Srovnání očekávaných výstupů mezi jednotlivými vzdělávacími oblastmi.....	31
3 Literární žánry pro žáky mladšího školního věku	34
3.1 Mladší školní věk	34
3.2 Literární žánry pro žáky 1. stupně ZŠ	34
3.2.1 Pohádka	36

3.2.2 Próza s dětským hrdinou	37
3.2.3 Poezie	37
3.2.4 Dobrodružná literatura.....	37
3.2.5 Bajka.....	38
3.2.6 Pověst	38
4 Paměť u žáků mladšího školního věku	41
4.1 Definice paměti	41
4.2 Schopnosti a vlastnosti paměti	41
4.3 Druhy paměti.....	42
4.4 Paměť v mladším školním věku.....	42
5 Cíle a výzkumné otázky	44
5.1 Cíle praktické části.....	44
5.2 Výzkumné otázky k vymezeným cílům	44
6 Metodologie šetření	46
6.1 Metody šetření.....	46
6.1.1 Písemná práce	46
6.1.2 Rozhovor	46
6.2 Program „Hrajeme si s pověstmi“	47
6.2.1 Sestavení programu	47
6.2.2 Příprava písemných prací	48
6.2.3 Vstup do terénu.....	49
6.2.4 Realizace programu šetření	49
6.3 Charakteristika vzorku šetření.....	49
6.3.1 Škola I.....	49
6.3.2 Škola II.	51
7 Metodické pokyny pro práci s programem „Hrajeme si s pověstmi“	53
7.1 Metodické pokyny pro práci s písemnými pracemi	54

7.1.1 Metodické pokyny pro vyplnění závěrečné písemné práce.....	54
7.2 Lekce první: O praotci Čechovi	56
7.3 Lekce druhá: Dívčí válka	61
7.4 Lekce třetí: Silák Bivoj	65
8 Výsledky šetření.....	71
8.1 Výukové metodické struktury jednotlivých lekcí	71
8.1.1 První lekce	71
8.1.2 Druhá lekce.....	72
8.1.3 Třetí lekce	74
8.1.4 Výsledky písemných prací po jednom měsíci	75
8.2 Naplnění vzdělávacích cílů	76
8.3 Porovnání výsledků písemných prací.....	77
8.4 Vyhodnocení výukových metodických struktur	79
ZÁVĚR	81
Seznam použité literatury.....	84
Seznam internetových zdrojů	86
Seznam příloh.....	87

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Ebbinghausova křivka zapomínání	43
Obrázek 2: Podoba hry Riskuj	58

Seznam grafů

<i>Graf 1: Úspěšnost žáků v zapamatování informací z první lekce</i>	<i>71</i>
<i>Graf 2: Úspěšnost žáků v zapamatování informací z druhé lekce</i>	<i>73</i>
<i>Graf 3: Úspěšnost žáků v zapamatování informací z třetí lekce</i>	<i>74</i>
<i>Graf 4: Úspěšnost žáků v zapamatování základních informací po jednom měsíci</i>	<i>76</i>
<i>Graf 5: Úspěšnost žáků v zapamatování základních informací po jednom měsíci</i>	<i>77</i>
<i>Graf 6: Porovnání výsledků písemných prací bezprostředně po ukončení lekcí a po jednom měsíci</i>	<i>78</i>
<i>Graf 7: Procentuální rozdíl porovnávaných výsledků</i>	<i>78</i>
<i>Graf 8: Výsledky nejefektivnější výukové metodické struktury</i>	<i>79</i>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Kompetence k učení	26
Tabulka 2: Kompetence k řešení problémů	26
Tabulka 3: Kompetence komunikativní	27
Tabulka 4: Kompetence sociální a personální	27
Tabulka 5: Kompetence občanské	28
Tabulka 6: Cílová zaměření Český jazyk a literatura k Člověku a jeho svět	29
Tabulka 7: Cílová zaměření Český jazyk k Umění a kultuře	30
Tabulka 8: Očekávané výstupy Český jazyk a literatura a Člověk a jeho svět	31
Tabulka 9: Očekávané výstupy Český jazyk a literatura a Hudební výchova	32
Tabulka 10: Očekávané výstupy Český jazyk a literatura a Výtvarná výchova	33
Tabulka 11: Charakteristika tříd a učitelů z I. ZŠ	50
Tabulka 12: Charakteristika tříd a učitelů z II. ZŠ	51
Tabulka 13: Klíčové kompetence v první lekci	56
Tabulka 14: Klíčové kompetence v druhé lekci	61
Tabulka 15: Klíčové kompetence v třetí lekci	65

Seznam použitých zkratek a symbolů:

%	procenta
atd.	a tak dále
ADHD	porucha chování a pozornosti
Hv	hudební výchova
MŠ	mateřská škola
RVP ZV	Rámcově vzdělávací program základního vzdělávání
tzv.	tak zvaně
VŠ	vysoká škola
Vv	výtvarná výchova
ZŠ	základní škola

ÚVOD

Předložená diplomová práce má za cíl sestavit výukový program pro žáky druhých ročníků ZŠ s efektivní strukturou hodin pro lepší zapamatování učiva ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura s využitím interdisciplinárních vztahů. Dané téma jsem si zvolila proto, že dnešní doba přináší společnosti mnohem rychlejší životní tempo. Lidé jsou obklopeni nejnovějšími technologiemi a interaktivními prvky. Musí na ně reagovat a být vůči nim flexibilní. Technika v současnosti stojí v popředí, nic se bez ní neobejde. To vede k tomu, že žáci mají mnohem snazší přístup k údajům, o které se zajímají. Zároveň to ale nepodporuje vyhledávání informací prezentovaných v jiné podobě než na internetu a ze získaných poznatků nemají žáci žádný prožitek. Zájem žáků zapamatovat si tak stále klesá. Z tohoto důvodu učitel nemůže žákům nové učivo vysvětlovat pouze jednou izolovanou metodou, ale měl by se pokusit žáky co nejvíce zaujmout. Proto v diplomové práci sloučím různé výukové metody, které jsme pro potřeby diplomové práce nazvali výukovými metodickými strukturami hodin. Podporují u žáků prožitek, který by měl vést k dlouhodobějšímu zapamatování učiva u žáků mladšího školního věku. Cíl diplomové práce je zaměřen na komparaci účinnosti výukových metod, které vedou k osvojení a zapamatování si získaných poznatků.

Předmětem diplomové práce jsou dvě úrovně, teoretická a praktická. V teoretické části diplomové práce jsou popsány čtyři oblasti, kterým se práce věnuje. Jsou vysvětleny pojmy výuková metoda, interdisciplinární vztahy a propojení mezi jednotlivými předměty. Třetí kapitola poukazuje na literární žánry v období mladšího školního věku a dále je popsána a charakterizována paměť.

Praktická část diplomové práce obsahuje program „Hrajeme si s pověstmi“. Je zaměřen na osvojení nadstavbového učiva, které není u žáků druhých tříd obsahem školního vzdělávacího programu. Program obsahuje tři výukové lekce, které byly odučeny na dvou základních školách v šesti druhých třídách. Součástí praktické části jsou výsledky šetření, rozhovory s učitelkami, které sloužily jako zpětná vazba. Diplomová práce bude moci být využita jako praktický materiál pro učitele prvního stupně základních škol. Program lze využít k přímé práci s dětmi a motivaci pro učitele.

1 Výukové metody

Jedním z hlavních cílů výuky a současných učitelů je vést žáky k samostatnému myšlení, podněcovat je k tvořivým aktivitám, vést k maximálním výsledkům a ukazovat různé způsoby řešení problému. Učitel by měl poskytnout dostatek prostoru pro vlastní rozhodování žáků, myšlení, přivést je na to, jak se správně učit, objevovat nové věci, které jim pomohou v jejich studiu i v budoucím životě. Proto učitel vykonává důležitá rozhodnutí, aby dokázal ve výuce aplikovat správné výukové prostředky a usnadnil žákům cestu za jejich vzděláváním. Mezi nejčastější prostředky výuky můžeme zařadit organizační formy, různé kompenzační pomůcky, komunikační a multimediální zařízení, ale zejména **výukové metody**.

1.1 Definice výukových metod

Definici výukových metod nalézáme v mnohých odborných knihách. Každý autor ji charakterizuje odlišně, ale po srovnání definic je cíl podobný či stejný. Jestliže vyhledáme význam slova metoda, nalezneme, že pochází z řeckého slova „meta hodos“, což představuje cestu směřující k cíli. (Zormanová 2012, str. 13).

Pokud vezmeme slovo metoda obecně, lze říci, že je to určitý postup, prostředek, směr, cesta k danému cíli v jakékoliv oblasti činnosti. Oproti tomu, dojde-li k porovnání, definice z odborné literatury Maňák a Švec (2003, str. 22) říkají: „*Výuková metoda vyznačuje cestu, po níž se ve škole ubírá žák, ostatní činitelé mu tuto cestu usnadňují.*“ (Maňák, Švec 2003, str. 22)

Jestliže se definice výukových metod srovnají, lze usoudit, že oba uvedené výklady mají stejný význam. K překonávání překážek a k dosahování cílů v každé uvědomělé lidské činnosti je nutné najít vhodnou metodu a její dokonalé ovládnutí. Avšak zaměříme-li se na definici od Maňáka a Švece (2003, str. 22), může být vyložena tak, že nejen samotný žák se podílí na cestě ke svému cíli, ale měla by mu být umožněna pomoc v rámci učitele a jeho přístupu. A to zajištěním různých pomůcek a vhodného prostředí. Na mnohé úsudky si dítě přichází samo, ale k některým dovednostem, schopnostem, úsudkům ho musíme navést, naučit a dopomoci mu k pochopení souvislostí.

1.2 Nahlédnutí do vývoje výukových metod

Vývoj výukových metod je závislý na historicko-společenských podmínkách výuky, na charakterech škol, společnosti a jejich požadavků na vzdělávání.

V praktické části diplomové práce jsou použity různé výukové metody - klasické, komplexní a aktivizující. Tyto výukové metody vznikaly v různých historických obdobích, proto budou období a především tvůrci a průkopníci těchto metod popsány v následujícím přehledu.

Již za období antického Řecka se objevují metody slovní, jedná se o **přednášky** (Démostenés) a **rozhovory** (Sokrates). V době středověkého školství převládaly metody verbální, které se vyznačovaly osvojováním církevních textů, jež měli žáci odříkávat z paměti.

V době před školním vzděláváním byly výukové metody založeny na **napodobování** činnosti dospělých. Děti se zapojovaly do prací a účastnily se života rodičů. Své místo v této době zaujímal i **vypravování** a **vysvětlování**, které pomáhalo udržovat lidovou slovesnost, předávání zvyků, tradic, mýtů a bájí.

Největší rozvoj pedagogiky a výukových metod začalo v 17. století, kdy své metody začal upřednostňovat významný reformátor Jan Ámos Komenský.

1.2.1 Výukové metody 17. – 18. století

Období 17. a 18. století je charakterizováno jako doba ekonomických, politických, kulturních, sociálních a náboženských změn.

V tomto období mezi nejslavnější pedagogické osobnosti českých i evropských dějin patří **Jan Ámos Komenský**. Přikládal velký význam výchově. Podle něho by nemělo být žádné dítě vyloučeno z výchovy a vzdělávání.

Cílem vzdělávání Jana Ámose Komenského bylo naučit žáky vše, co budou pro svůj život potřebovat. Do popředí stavěl přirozenou metodu vzdělávání. Jeho Škola hrou se prolíná vyučováním po celá staletí až do současného školství. (Zormanová 2012, str. 24)

J. J. Rousseau v 18. století navázal na pedagogické zásady J. A. Komenského. Jeho kniha *Emil aneb O výchově* má v historii pedagogiky totožný význam jako

Komenského Didaktika. Poukázal na požadavky **aktivace vyučovacích metod**. Především tvrdil, že lidé se rodí dobří, ale společnost je záhy kazí. Pro vyučování stanovil tyto zásady:

- ve vyučování se neučit jen z knih
- využívat vyučovací metody, které povzbuzují k samočinnosti
- ruce necht' jsou jedním z vyučovacích prostředků (Honzíková 2015, str. 17)

Další z předních pedagogů, který položil základy metodiky, byl **J. H. Pestalozzi**. Snažil se propojit vyučování s praktickými činnostmi.

1.2.2 Výukové metody v 19. a 20. století

V 19. století se výchovnou praxí zabýval **J. F. Herbart**. Rozpracoval výchovně vzdělávací proces, který ovlivnil pedagogickou teorii založenou na praktické filozofii. Herbart ve svých dílech rozdělil výchovu do třech oblastí: vedení, vyučování a mravní výchova. Smysl ve vyučování vidí ve čtyřech fázích:

- jasnost – názorná ukázka
- asociace – vycházet od známého k novému
- systém – dedukce závěrů
- metoda – využití poznatého v praxi

Jeho výukový model byl založen hlavně na slovní metodě. Ta však přinášela pouze jednostranný intelektualismus. (Zormanová 2012, str. 26)

Na počátku 20. století dochází k rozvoji a inovaci ve vyučovacích hodinách. Pedagogové se snažili zapojit žáky aktivně do hodin, aby se stali aktéry vykonávaných činností a byli iniciativní. Proto docházelo k rozvoji metod aktivizujících a kladl se důraz na praktickou zkušenost. *Řada představitelů tohoto hnutí se snažila propojovat intelektuální aktivitu žáka s jeho aktivitou manuální, rozvíjet spolu s intelektuální aktivitou i emocionální a volní stránky osobnosti. Jednalo se hlavně o tyto představitele: A. Ferriere, G. Kerchensteiner, J. Dewey, W. H. Kilpatrick aj.* (Vališová, Kasíková 2007, str. 190)

Intenzivní rozvoj obsahu vzdělávání a výchovy nastal postupně po 2. světové válce. V nových výukových metodách byl kladen důraz nejen na kompetence

vyučujícího, ale i na aktivní spolupráci žáků, kteří nejsou terčem vnějšího působení, ale snaží se o vlastní seberealizaci.

1.2.3 Současné pojetí výukových metod

Dnešní demokratická společnost nabízí učitelům velké množství výukových metod a jejich možné využití ve výuce. Opírají se o aktivitu žáků, jejich praktické zkušenosti, seberealizaci, sebekontrolu a odpovědnost při plnění vytyčených cílů. (Vališová, Kasíková 2007, str. 191)

Z důvodu návaznosti na prudký technický rozvoj lze předpokládat i zvýšení počtu výukových metod. Moderní technické prostředky jsou dnes běžnou součástí vybavení škol. Do výuky je zařazována práce s audio přehrávači, počítači, interaktivními tabulemi, tablety a elektronickými perý... Nedílnou součástí je obohacování výuky o odborné exkurze, projekty, prožitkové dny a žákovské konference...

Snahou učitelů ve vyučovacích hodinách by mělo být využití výukové metody pro specifickou činnost, která dovede žáky k dosažení a splnění vzdělávacího cíle v co nejvyšší kvalitě. Zároveň by výuková metoda měla rozvíjet schopnosti žáků, ale i učitele samotného. Z toho vyplývá, že bychom výukovou metodou mohli definovat podle Jana Průchy (2009, str. 194), který tvrdí, že:

„Pojem výuková metoda a organizační forma výuky patří mezi významné didaktické kategorie, které se neustále rozvíjejí a modifikují, a to v širším edukačním kontextu. (Průcha 2009, str. 194)

1.3 Klasifikace výukových metod

Pedagog by měl být informován a mít přehled o druzích výukových metod a jejich propojenosti. Ve svých hodinách by je měl adekvátně využívat v dané činnosti a nerozdělovat metody od sebe. K tomu využívá dalšího průběžného vzdělávání. V pedagogické literatuře je mnoho různých klasifikací metod vyučování, proto nelze aktuálně vystihnout a definovat přesnou klasifikaci všech metod. Klasifikací výukových metod se zabývá několik předních pedagogů jako například Alena Vališová a Hana Kasíková nebo Maňák a Švec.

V této diplomové práci bude využita klasifikace Jana Průchy (2009, str. 195), který rozděluje metody na:

1) Klasické výukové metody

- **Metody slovní** – vyprávění, vysvětlování, přednáška, práce s textem, rozhovor
- **Metody názorně-demonstrační** - předvádění a pozorování, práce s obrazem, instruktáž
- **Metody dovednostně-praktické** – napodobování, manipulování, laborování a experimentování, nácvik dovedností, produkční metody

2) Aktivizující metody

- Metody diskusní, metody heuristické, řešení problémů, metody situační, metody inscenační, didaktické hry

3) Komplexní výukové metody

- Frontální výuka, skupinová a kooperativní výuka, partnerská výuka, individuální a individualizovaná výuka, samostatná práce žáků, kritické myšlení, projektová výuka, výuka dramatem, otevřené učení, učení v životních situacích, výuka podporovaná počítačem, sugestopedie a superlearning, hypnopedie (Průcha 2009, str. 195)

1.4 Strategie při výběru výukových metod

V každé vyučovací hodině je několik aspektů, kterými je nutné se řídit při výběru vhodné výukové metody. Jedná se především o vytyčený cíl v dané hodině, dále musíme respektovat věk žáků, složení třídy, prostor ve třídě atd. To vše ovlivňuje volbu vhodné strategie ve výuce. Výukové metody se v hodinách vzájemně propojují, nijak se od sebe nerozdělují, avšak v průběhu výukové jednotky se střídají či opakují. Pedagog si vybrané metody musí řádně promyslet dle zmíněných hledisek.

Cílem výukových metod by mělo být rozvíjení kognitivních procesů u žáka, podpora jeho aktivity, prožitek ve výuce, měly by působit na žáka výchovně, odpovídat jeho úrovni a zkušenostem učitele.

Jestliže mají být vybrané výukové metody ve vyučujících hodinách použity didakticky správně, je zapotřebí, aby odpovídaly kritériím, která sepsal L. Mojžíšek (1988, str. 308)

Výuková metoda:

- je informativně nosná - předává adekvátní informace a dovednosti významově přesné,
- je formativně účinná - rozvíjí kognitivní procesy,
- je racionálně a emotivně působivá – vede žáka k prožitku, aktivitě a poznatku,
- respektuje systém vědy a poznání,
- je výchovná - rozvíjí mravní, společenský a estetický charakter žáka,
- je přirozená ve svém postupu i výsledcích,
- je aplikovatelná v praxi, v reálném životě, přibližuje školu života,
- je odpovídající žákům,
- je adekvátní učiteli,
- je hygienická.

1.5 Použité výukové metody v programu „Hrajeme si s pověstmi“

V současné době může žák, na základě množství technického vybavení získat rychle a snadno informace, o které se zajímá. Proto se role učitele stává velice náročnou. Žáky ve vzdělávacím procesu musí motivovat, zaujmout a předkládat nové akčnější metody práce. Pro potřeby diplomové práce byly vybrány a popsány metody, které jsou součástí programu „Hrajeme si s pověstmi“.

1.5.1 Metody verbální

Verbální metody zařazujeme do kategorie klasických výukových metod, které spadají do takzvaného tradičního vyučování. Způsob výuky, který využívá těchto metod, je snadný na organizaci v hodině a není ani nijak časově náročný. Za jejich klad se považuje to, že učitel i rodič jsou na tento tradiční postup výuky zvyklí. Avšak

na druhé straně jako jejich zápor se uvádí nepropojenost vědomostí, špatný rozvoj schopnosti spolupráce, používání náhradní motivace, jako je např. klasifikace, a nedostatečná komunikace mezi žáky. Ve výsledku se jedná pouze o předávání hotových informací, což nezaručuje jednoznačné osvojení učiva, a je tedy potřeba učivo opakovat. Každý žák však potřebuje své individuální tempo a počet opakování. (Skalková 2007, str. 186)

Ve výuce není možné se bez této metody obejít. Základem pro tuto metodu je správné používání spisovné češtiny. Učitel by měl mít velkou slovní zásobu, správně se vyjadřovat a být rétoricky zdatný. Jedná se především o výklad, vysvětlování, popis, jimiž napomáhá vést žáky k danému cíli. Mluveným slovem dokáže žáka podnítit k práci, motivovat ho a řídit činnosti při přímém či bezprostředním poznávání předmětů a skutečností.

Nicméně tyto metody mohou mít i velká úskalí. Pokud se pedagog špatně vyjádří a jeho slova budou chybně pochopena, mohou se pro žáky stát pomyslnou brzdou ve vývoji a poznání.

Vyprávění

Vyprávění bylo v prvotním smyslu volným slohovým útvarem. Tato forma slovní metody je charakteristická funkcí motivační. Má-li se žák dozvědět a nabýt vědomosti z oblasti, která ho určitým způsobem poučuje, získat poznatky o úkazech po sobě jdoucích, o přírodních a společenských jevech a získat konkrétní představu o určitých okolnostech, pak právě metoda epického charakteru toto zaručí. Důvodem je to, že vyprávění umožňuje poznávat příslušný jev rozvíjením konkrétního děje. Vyprávění má osobitou stránku, neboť využívá umělecké výrazové prostředky, přímou řeč a líčení. Pokud učitel využije obměnu hlasu, mimiku, oční kontakt s žáky, gesta, pak získá větší pozornost od svých školáků, působí na jeho city a představivost. Z toho nám vyplývá, že má zároveň funkci poznávací, jelikož by měla v žákovi vyvolat jasnou představu o konkrétní situaci. (Zormanová 2012, str. 43).

Vysvětlování

Vysvětlování je pro žáky náročnější, jelikož je nutné využít abstraktní myšlenkovou činnost, ale i přesto ji lze zdařile používat u žáků mladšího školního věku. Učitel by měl dbát na to, aby si žáci osvojovali vědomosti spojováním konkrétního

a abstraktního ve svém myšlení. K tomu nám pomůže využití jiných metod, jako jsou pozorování a předvádění.

Vysvětlování je didaktická varianta odborného výkladu, kde na základě důkazů dochází k pochopení daného učiva. Mělo by probíhat postupně, po jednotlivých krocích a neustále kontrolovat, zda žák danou fázi pochopil. Jelikož tato metoda patří k náročnějším metodám, měla by se dodržovat určitá pravidla, jako je např.: respektování věkových zvláštností žáků a současný stav jejich vědomostí a dovedností. Mohlo by se stát, že pokud bude učitel přetěžovat žáky velkým množstvím informací navíc a učivo nebude zřetelné, žáci látku nepochopí. Zároveň pokud bude učivo podáváno co nejjednodušší formou, bude žákovi učební proces usnadněn a současně nebude docházet ke gradaci získaných vědomostí. (Skalková 2007, str. 188)

Rozhovor

Rozhovor se od předešlých metod liší formální stránkou. Spadá již do metod slovních dialogických. Tento způsob komunikace učitele s žáky umožňuje aktivizaci jejich myšlení vhodně zvolenými otázkami. Zároveň je tím schopen pozorovat v jejich odpovědích efekt kladených otázek a správný postup při výuce. Rozhovor ve vyučovací jednotce navazuje na předešlý výklad nebo jiné použité metody, a také může danému tématu předcházet.

Alena Vališová a Hana Kasíková (2007, str. 201) uvádějí následující dělení výukového rozhovoru:

- Objasňující rozhovor, jehož cílem je řídit učení tak, aby žáci pochopili dané učivo
- Opakující či procvičující rozhovor, zaměřený na upevnění a opakování učiva
- Shrnující rozhovor, který má za cíl shrnout a systematizovat poznatky žáků, případně je i zobecnit (Vališová, Kasíková 2007, str. 201)

Jak z tohoto rozdělení vyplývá, rozhovor lze uplatnit ve všech momentech vyučovacího procesu, ale pokaždé plní jinou funkci. To poukazuje na formu pokládaných otázek, tak i na to, jaké myšlenkové pochody se v rámci rozhovoru budou rozvíjet ve vědomí žáků při ovládání vědomostí, při jejich posilování a při vytváření dovedností, znalostí a návyků.

Tento proces je i značně náročný pro vyučujícího. Správné uplatnění otázek zajišťuje nabytí vytyčeného vzdělávacího cíle. V diplomové práci je zvolen rozhovor objasňující. Žákům mladšího školního věku bylo touto metodou vysvětleno téma hodin a byli jí uvedeni do programu „Hrajeme si s pověstmi“.

1.5.2 Aktivizující metody

V současné době s novým pohledem na postoj žáka ve škole se tradiční výukové metody obohacují metodami vycházejícími z činnosti žáka, jeho samostatnosti, produktivity a iniciativy. Dnešní postupy ve výuce přinášejí učitelům známé i neobvyklé způsoby, jak aktivizovat žáka ve výuce. Tyto metody napomáhají odstranit stereotyp tradiční výuky.

U aktivizujících metod výuky je nutné se především zamyslet nad tím, jaký smysl tato metoda s ohledem na rozvoj osobnosti žáka má. Tedy jakou stránku osobnosti rozvíjí a zdokonaluje.

Výuka, která využívá aktivizujících metod, by měla být pro žáka zábavná a její jednotlivé činnosti by na sebe měly navazovat, aby byl žák co nejvíce aktivní v hodině. Takže pokud se hovoří o aktivitě neboli činnosti žáka, považuje se tím zesílené vypětí, mobilizace psychických sil a aktivní zapojení žáka do výuky.

Didaktická hra

Hra je nedílnou součástí každého člověka, proto by se nemělo zapomínat, že by měla mít i své místo ve vyučování. Už Jan Ámos Komenský byl propagátor Schola ludus, neboli Škola hrou, jak již bylo zmíněno v historickém přehledu.

Pokud bude hra definována obecně, tak je to činnost jednoho nebo více lidí, u které není zapotřebí mít konkrétní smysl, ale její cíl je zábava a relaxace. Hry se hrají zejména pro potěšení, ale mohou mít i úlohu vzdělávací.

Oproti tomu hra didaktická je činnost, která je dobrovolně volena a jejímž cílem je osvojení či posílení učiva, která podněcuje žáka, rozvíjí jeho myšlení a kognitivní funkce. Většinou funguje k upevnění učební látky. Při didaktických hrách se žák nenásilnou formou učí organizovat svoji vlastní práci, učí se spolupracovat se svými spolužáky, osvojovat a rozšiřovat si své komunikační schopnosti. Zároveň žáka motivují a učí ho tvořivosti. (Zormanová 2012, str. 64)

Mezi nejčastěji zařazované didaktické hry patří např.: křížovky, doplňovačky, šifrovaná slova, kvízy, soutěže, obrázkové hry. Aby didaktické hry plnily správnou úlohu, učitel by při výběru či vytváření didaktické hry měl brát zřetel na:

- věk žáků,
- určení jasných a neměnných pravidel, která se budou během hry neustále kontrolovat,
- vzájemnou spolupráci a kontrolu,
- seznámení žáků se způsobem hodnocení,
- stanovení času na přípravu a uskutečnění didaktické hry,
- spravedlivé hodnocení,
- vyhnutí se nespravedlivému a neobjektivnímu hodnocení žáků.

Po skončení hry může následovat diskuze o jejím průběhu a učitel tím získá zpětnou reflexi žáků. (Skalková 2007, str. 199)

1.5.3 Komplexní výukové metody

Komplexní metody se odlišují od tradičních a aktivizujících metod tím, že musí mít ucelenou a propojenou kombinaci didaktických prvků. Důraz se klade na organizační formy výuky a více odráží celkové cíle výchovy.

Skupinová výuka

Současný pedagog pracuje s čím dál tím větší skupinou žáků, třídním kolektivem. Proto je pro něho obtížnější žáky zaujmout, aktivizovat je do učení a udržet jejich kázeň. Pokud bude učitel mít neustále stejný průběh hodiny, bude vysvětlovat monotónně, pak jeho žáci ztratí svou pozornost a koncentraci ve výuce. Jak bylo popsáno výše, existuje mnoho způsobů, jak žáka ve výuce zaujmout. Ať už je to pomocí didaktických her, líčením, zajímavým rozhovorem nebo právě skupinovou prací žáků.

Skupinová výuka je pokládána za základní formu výuky. Jedná se o organizační formu, při níž žáci spolupracují ve skupinách, které se vytváří podle nejrůznějších kritérií např.: podle obtížnosti zadání úlohy, podle druhu činností, výkonu nebo pracovního tempa jednotlivých žáků. Skupiny mohou být homogenní nebo heterogenní. Studie skupinové výuky došly k závěrům, že přináší velké klady, a to v oblasti růstu spolupráce mezi spolužáky, rozdělení práce ve skupině podle žákova zaměření, školáci

si při takovéto práci často vyměňují názory, tudíž to vede k rozšiřování komunikačních dovedností, k vzájemné toleranci a rozvíjení sociálních a personálních kompetencí. Také se vzájemně kontrolují, dokážou zhodnotit svoji práci a práci spolužáka. Žáci se učí odůvodňovat a obhajovat si své přesvědčení. Snaží se přijmout zodpovědnost za celou skupinu, protože výsledek je společný, a ne jen za jednotlivce. Práce žáků ve skupinách je předpokladem kooperativního učení. (Zormanová 2012, str. 90)

Při této práci žáků by měl být učitel pouze v roli konzultanta a pomocníka, který kontroluje činnost skupin a napomáhá jim. V závěru popisu této metody je nutné uvést, že tento způsob práce je vhodné kombinovat s dalšími metodami výuky.

Z výukových metod, které byly popsány v rámci sestavení programu „Hrajeme si s pověstmi“ byly sestaveny výukové metodické struktury. Jednotlivé lekce a struktury výukových metodických struktur nalezneme v kapitole č. 7.

2 Interdisciplinární vztahy ve výuce na prvním stupni ZŠ

Interdisciplinární vztahy jsou vztahy mezi dvěma a více předměty. Využívají svých poznatků a vzájemně se propojují. Cílem mezipředmětových vztahů je vzájemná korespondence předmětů i zcela nesouvisejících učebních bloků. Důležité je uvědomění si, že výuka je nedílnou součástí běžného života. V reálném životě věci, pojmy a situace se nerozdělují a přijímají se jako celek a nediferencují se do jednotlivých oblastí nebo předmětů. Z toho vyplývá, že pedagog v současnosti musí vyhledávat jednotlivé souvislosti mezi předměty. Někdy jsou vztahy mezi předměty evidentní, jindy musí učitel poměr mezi nimi vyhledávat a odhalit jejich vzájemnou propojenost. Interdisciplinární vztahy je termín, který je už dnes ve společnosti známý a akceptovaný. Avšak nalezení provázanosti učiva mezi výukovými předměty je pro učitele velkým úskalím a vyžaduje jeho kreativitu.

2.1 Propojení vzdělávacích oblastí RVP ZV s programem „Hrajeme si s pověstmi“

Učivo v Rámcovém vzdělávacím programu základního vzdělávání (dále jen RVP ZV) je rozděleno do vzdělávacích oblastí a je chápáno jako nástroj k nabytí očekávaných výstupů. RVP ZV slouží školám jako informativní dokument k sestavení vlastního školního vzdělávacího programu, ve kterém se učivo stává již závazné. Obsahuje vzdělávací oblasti, z kterých se vymezují vzdělávací obory, následně jednotlivé školní předměty a daná témata ve vyučovacích jednotkách.

Při sestavování školního vzdělávacího programu je nutná spolupráce všech pedagogů, kteří se na tvorbě podílí. Již od prvopočátku se snažit najít provázanost jednotlivých předmětů a učiva v daném ročníku. Součástí školního vzdělávacího programu jsou i průřezová témata, která umožní lepší propojenost mezi jednotlivými předměty.

Rámcový vzdělávací program pro základní školy vymezuje učivo do devíti oblastí.

První stupeň ZŠ využívá sedm oblastí:

- 1) Jazyková a literární komunikace
- 2) Matematika a její aplikace

- 3) Informační a komunikační technologie
- 4) Člověk a jeho svět
- 5) Umění a kultura
- 6) Člověk a zdraví
- 7) Člověk a svět práce

Je zapotřebí zařazovat jednotlivé informace do uceleného učiva, které by na sebe mělo logicky navazovat. Zřetel by se měl dávat na věkovou kategorii žáků, rozvoj jejich citové a sociální stránky a rozvoj kognitivních dovedností. Učitelé jsou v rámci dalšího vzdělávání seznamováni s možností využití různých metod při propojování jednotlivých témat napříč předměty. Měli by si uvědomit, že jednotlivá témata se mohou opakovat v různých předmětech.

Velkou výhodou vzdělávání žáků mladšího školního věku je flexibilita výukových hodin a stálost učitele v jeho kmenové třídě. Proto může pedagog lépe propojovat jednotlivé předměty, přičemž nemusí vždy vycházet z učebnic a pracovních sešitů.

2.2 Klíčové kompetence ve výuce a porovnání s programem

Všechny výše uvedené atributy vedou k naplňování klíčových kompetencí, které jsou výchozí pro strategii výuky. Kompetence v běžném slova smyslu znamená mít určitou schopnost, kterou jedinec efektivně zvládá v dané činnosti či situaci.

Rámcový vzdělávací program přijímá definici následovně:

Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.
(RVP ZV 2007, str. 14)

Učitel musí vést žáky k tomu, že jejich vědomosti, dovednosti i postoje se ve výuce budou rozvíjet a bude docházet k jejich vzájemnému propojení. Proto i jednou z důležitých funkcí klíčových kompetencí je jejich vzájemné prolínání a jsou takzvaně nadpředmětové, nefungují tedy izolovaně. Jsou multifunkční a plní funkci socializační. (RVP ZV 2007, str. 14)

2.2.1 Klíčové kompetence a vzdělávací strategie

Při tvorbě programu „Hrajeme si s pověstmi“ jsou využívány různé vzdělávací strategie, které vedou k rozvoji klíčových kompetencí u žáků. V následujícím textu jsou uvedeny klíčové kompetence a možné strategie, které s programem bezprostředně souvisí.

Tabulka 1: Kompetence k učení

Na konci základního vzdělávání žák:	Učitel:
<ul style="list-style-type: none">dokáže získané informace využít v praktickém životě, vyhledávat si jejich zdroje a vzájemně si je propojit a využít v procesu učenísamostatně využívá získané poznatky, které porovnává, analyzuje, vydedukuje závěry a dokáže je využít v budoucnu	<ul style="list-style-type: none">rozvíjí u žáků poznání, podporuje je k vyhledávání informací z různých zdrojů, pomáhá žákům informace propojit a pochopitpři hodinách využívá a aplikuje aktivní formy práce

Tabulka 2: Kompetence k řešení problémů

Na konci základního vzdělávání žák:	Učitel:
<ul style="list-style-type: none">třídí informace k řešení problémů, nalézá shodná či odlišná řešení a jejich varianty i přes případný nezdar se snaží dopátrat konečného řešení problémusamostatně a logicky uvažuje nad řešením problému a hledá náležité způsoby pro správný výsledek	<ul style="list-style-type: none">pomáhá žákům s vyhledáváním nových zdrojů při řešení různých situacípoužívá rozmanité formy práce – pozorování, poslechy, pokusyvyužívá atraktivních způsobů

	v hodinách – osmisměrky, hádky, křížovky
--	---

Tabulka 3: Kompetence komunikativní

Na konci základního vzdělávání žák:	Učitel:
<ul style="list-style-type: none"> • ve verbálním i psaném projevu dokáže svoje úvahy, názory a poznatky vyjadřovat plynule, logicky a výstižně • rozumí různým informačním sdělením, orientuje se v obvyklých gestech, zvucích, komunikačních prostředcích, aktivně je používá k zapojení do společenského dění • komunikativní dovednosti dokáže využít ke spolupráci s ostatními žáky, lidmi a tím vytváří plnohodnotné vztahy potřebné k soužití 	<ul style="list-style-type: none"> • s žáky diskutuje, vede rozhovory a nechává jim dostatečný prostor pro formulování svých myšlenek • zprostředkovává žákům možnost prezentace své práce • zvyšuje u žáků slovní zásobu • do výuky začleňuje skupinovou práci

Tabulka 4: Kompetence sociální a personální

Na konci základního vzdělávání žák:	Učitel:
<ul style="list-style-type: none"> • dokáže spolupracovat s ostatními 	<ul style="list-style-type: none"> • vede žáky k vzájemné toleranci,

<p>žáky, s učiteli se podílí na sestavování pravidel práce v kolektivu, pro kvalitu společné práce dokáže přijmout různé role ve skupině a tím přispívá ke zkvalitnění kolektivní atmosféry</p> <ul style="list-style-type: none"> • přispívá k bezproblémovému klimatu třídy, pracovní skupiny, s druhými lidmi jedná ohleduplně, s úctou a respektem, v rámci mezilidských vztahů dokáže poskytnout pomoc nebo o ni požádat • spolupracuje při skupinových i celotřídních diskuzích, efektivně spolupracuje s ostatními při řešení úkolů, respektuje znalosti a zkušenosti druhých, dokáže se poučit z názoru a činnosti druhých osob 	<p>pomoci a spolupráci</p> <ul style="list-style-type: none"> • pomáhá upevňovat dobré vztahy ve třídě, které využívají i v reálném životě • vede žáky k respektování autorit, k toleranci druhých a k sebepoznání • napomáhá k sestavení týmových pravidel ve třídě
---	---

Tabulka 5: Kompetence občanské

Na konci základního vzdělávání žák:	Učitel:
<ul style="list-style-type: none"> • ctí kulturní i historické tradice, chápe je jako odkaz našich předků, má kladný postoj k uměleckým dílům, rozvíjí smysl pro kreativitu, kulturu a aktivně se začleňuje do 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozvíjí u žáků znalost a povědomí o kulturních a historických tradicích

společenského a sportovního dění	
----------------------------------	--

(RVP ZV 2007, str. 14 – 17; Metodická příručka, 2009, str. 5,6)

2.3 Propojení cílů a očekávaných výstupů v rámci interdisciplinárních vztahů

Tak jako se prolínají témata v různých vzdělávacích oblastech, nalezneme vztahy i v cílovém zaměření vybraných vzdělávacích oblastí a oborů: Český jazyk a literatura a Člověk a jeho svět, Umění a kultura (Hv, Vv) a doplňující vzdělávací obor Dramatická výchova.

Srovnání těchto oborů bude vypracováno v teoretické sféře vycházející z Rámcového vzdělávacího programu. Konkrétní výstupy budou rozebrány v praktické části diplomové práce.

2.3.1 Cílová zaměření

Tabulka 6: Cílová zaměření Český jazyk a literatura k Člověku a jeho svět

zaměření vedou žáka k:

Český jazyk a literatura	Člověk a jeho svět
<ul style="list-style-type: none"> • získání různorodých informací s použitím různých informačních zdrojů a k individuální a kolektivní práci s jazykovými prameny a literárními texty a žánry • osvojování a vnímání jazyka jako rozmanitého bohatého prostředí k nabytí informací, sloužícího k vyjádření jeho potřeb i prožitků a ke sdělování názorů 	<ul style="list-style-type: none"> • formování pracovních dovedností v individuální a skupinové činnosti • ke schopnosti v osvojených tématech pojmenovávat pozorované skutečnosti a dokázat vyjádřit vlastní projevy a názory

<ul style="list-style-type: none"> • nabytí sebedůvěry při veřejném vystupování a k vytříbenému vyjádření jako k prostředku prosazení sebe sama 	<ul style="list-style-type: none"> • nezávislému a sebevědomému vystupování, projevu a jednání, účinné bezproblémové komunikaci v neobvyklých životních situacích, k poznání a ovlivňování své jedinečnosti (možností a limitů)
--	--

(RVP ZV 2007, str. 21,38)

Tabulka 7: Cílová zaměření Český jazyk k Umění a kultuře

zaměření vedou žáka k:

Český jazyk a literatura	Umění a kultura (Hv, Vv)
<ul style="list-style-type: none"> • pochopení jazyka jako osobitého jevu na historickém základě, který reflektuje historický a kulturní vývoj, je důležitý sjednocující činitel národního společenství a je významným nástrojem nezbytného celoživotního vzdělávání • osobitému prožívání slovesné umělecké tvorby, sdělování čtenářských prožitků, rozvíjení kladného vztahu k literatuře i k umění založeném na uměleckém textu a k prohlubování emocionálního a estetického vnímání 	<ul style="list-style-type: none"> • pochopení umění a kultury v propojenosti jako neoddělitelné součásti lidské existence; rozvíjení tvůrčí aktivity, kultivovaného projevu, potřebě utváření hierarchie hodnot a učení se prostřednictvím vlastní tvorby • pochopení sebe sama jako nezávislého jedince; k tvořivému pojetí světa, k možnosti aktivního zdolávání životních stereotypů a k obohacení emocionálního života

<ul style="list-style-type: none"> rozvíjení kladného vztahu k mateřskému jazyku a chápání jazyka jako možného zdroje pro rozvoj osobního i kulturního bohatství 	<ul style="list-style-type: none"> osobní účasti při procesu tvorby, k pochopení procesu tvorby jako možného způsobu naleznutí a sdělení svých prožitků a postojů k jevům v mnohotvárném světě
---	---

(RVP ZV 2007, str. 21, 65)

2.4 Srovnání očekávaných výstupů mezi jednotlivými vzdělávacími oblastmi

K propojení témat nás vedou i v RVP ZV definované očekávané výstupy. S programem „Hrajeme si s pověstmi“, souvisejí očekávané výstupy ve vzdělávacích oblastech a oboru Český jazyk a literatura, Člověk a jeho svět, Umění a kultura, ale i z doplňujícího vzdělávacího oboru Dramatická výchova.

Tabulka 8: Očekávané výstupy Český jazyk a literatura a Člověk a jeho svět

Žák:

Český jazyk a literatura	Člověk a jeho svět
<ul style="list-style-type: none"> dokáže srovnat ilustrace podle časové a dějové posloupnosti a podle nich dokáže vyprávět jednoduchý příběh dokáže kreativně pracovat podle svých schopností nebo podle pokynů učitele s literárním textem dokáže odlišit pohádku od pověsti 	<ul style="list-style-type: none"> řeší různé úkoly a situace denního života, rozlišuje události v časové ose (minulost, přítomnost, budoucnost) a využívá časové údaje interpretuje významné krajové události, je seznámen s pověstmi a bájemi uplatňuje primární znalosti

	a poznatky o aktivitách člověka, o jeho soužití v lidské společnosti, lidových zvycích, srovnává současnost s minulostí
--	--

(RVP ZV 2007, str. 22, 23, 24, 40, 88)

Dramatická výchova:

Žák dokáže rozlišit reálnou situaci od hry, řídí se pravidly hry; zapojuje se do jednoduchých rolí a přirozeně v nich jedná.

Tabulka 9: Očekávané výstupy Český jazyk a literatura a Hudební výchova

Žák:

Český jazyk a literatura	Hudební výchova
<ul style="list-style-type: none"> • volí vhodnou rytmiku řeči, využívá správného dýchání v krátkých verbálních projevech • projevuje své emoce z přečteného textu 	<ul style="list-style-type: none"> • za pomoci improvizace dokáže jednoduché texty v rámci nejjednodušších hudebních forem zrytmizovat a zmelodizovat • pohybem dokáže ztvárnit metrum, tempo, dynamiku, směr melodie, na znějící hudbu dokáže reagovat pohybem

(RVP ZV 2007, str. 22, 23, 24, 66, 88)

Dramatická výchova:

Žák zvládá správné držení těla, artikulaci, pracuje s modulací hlasu, využívá správného dýchání, pocity dokáže vyjádřit pohybem i verbálně a rozpozná je v projevech druhých osob.

Tabulka 10: Očekávané výstupy Český jazyk a literatura a Výtvarná výchova

Žák:

Český jazyk a literatura	Výtvarná výchova
<ul style="list-style-type: none">• texty adekvátního rozsahu a obtížnosti čte plynule a s porozuměním	<ul style="list-style-type: none">• v tvorbě uplatňuje vlastní dovednosti a životní zkušenosti, využívá plošného i prostorového uspořádání linií, tvarů, objemu, barev, objektů a kombinuje je s dalšími prvky

(RVP ZV 2007, str. 22, 23, 24, 69)

3 Literární žánry pro žáky mladšího školního věku

Četba vede děti k rozvoji mateřského jazyka, podněcuje jejich fantazii a rozvíjí mravní a estetické citění. Nenásilnou formou seznamuje děti s reálným životem.

3.1 Mladší školní věk

Období mladšího školního věku je ve většině odborné literatuře definováno od 6 do 11 let života. Je to tedy období mezi nástupem do školy a přechodem na 2. stupeň základní školy. Při nástupu do školy by mělo dítě zvládnout školní test zralosti, kde se zjišťuje jeho kognitivní vyspělost, sociální a citová vyspělost a fyzická zralost. Žák přisuzuje škole takový význam, jaký mu přikládají jeho rodiče. Do popředí se dostávají konkrétní logické operace, které žákům umožňují pochopit základní logiku a respektovat konkrétní skutečnost. Žákovské poznatky jsou přesnější a objektivnější.

V oblasti fyzické zralosti dochází u dítěte mladšího školního věku ke změně tělesné stavby (hlava dítěte není oproti tělu již tak velká, probíhá osifikace končetin, dítě si dokáže rukou přes hlavu sáhnout na ušní lalok = Filipínská míra)

V kognitivní zralosti se přechází od celistvého k analytickému myšlení, skutečné vnímání reality se dostává do popředí, ale stále se připojuje fantastická syntéza. Probíhá rozvoj vizuomotorické koordinace atd....Dítě začíná klasifikovat, proto rádo sbírá různé karty, hračky, známky a třídí je do jednotlivých kategorií, chápe čas, vzdálenost, směr a délku. V tomto období má jasně vyhrazenou lateralitu.

Ve sféře sociální a citové vyspělosti dochází k potřebě stýkat se s vrstevníky, ustávají impulsivní reakce, dítě začíná chápat a dodržovat daná pravidla, zvyšuje se koncentrace na danou aktivitu, činnost, a to i při činnostech méně příjemných a zábavných natolik jako např. hra.

3.2 Literární žánry pro žáky 1. stupně ZŠ

U dítěte v období mladšího školního věku je zapotřebí rozvíjet zejména představivost, tvořivost, fantazii, utvářet v žácích názor na rozdíly mezi dobrem a zlem, názorně žákům situace přibližovat, učit je, jak porozumět abstraktním pojmům. K tomu všemu nám napomáhá literatura: knihy, učebnice, pracovní sešity. Ty by především měly odpovídat věku žáka. Měly by školáka dokázat zaujmout a připoutat je ke čtení.

Ať se jedná v prvním období o předčítání od rodičů, prarodičů či sourozenců nebo pak o samostatné čtení dětí.

Autor dětských knih by měl porozumět vnitřnímu světu dítěte a rozvíjet jeho obrazotvornost. Neměl by zapomínat, že píše pro dítě, které nemá s reálným světem příliš zkušeností, má odlišné citové vnímání, nechápe ironii a nedokáže zobecňovat.

Vladimír Nezkusil (1983, str. 42) uvádí několik funkcí, které knihy pro děti a mládež mají mít:

- estetická funkce,
- praktická funkce,
- magická funkce,
- formativní funkce,
- společenská funkce.

Literatura pro děti a mládež má bez pochyby v celé koncepci literatury své podstatné místo. Má své členění a děti se během pár let seznámí hned s několika žánry. Dětské žánry nejsou tak různorodé jako v beletrii pro dospělé, ale rozhodně literární kontext pro děti a mládež není ochuzen.

Základním rozdělením žánrů pro mladistvé je literatura **intencionální** a **neintencionální**. Intencionální literatura je psána záměrně pro čtenáře v mladším školním věku, kdežto neintencionální druh literatury byl dříve psán pro dospělé a v současné době ji čtou děti. Uvedeme-li příklad neintencionální četby, můžeme jmenovat známé světové autory: Ch. Perrault, bratři Grimmové, Jonathan Swift atd...z českých autorů jsou nejznámější: Božena Němcová a Karel Jaromír Erben.

Další členění literatury pro mládež uvádí Čeňková (2006, str. 17), která tyto žánry rozděluje do třech následujících skupin:

- říkadla umělá, lidová a nonsensová, rozpočítadla, próza s dětským hrdinou, hrané a loutkové divadlo, autorské pohádky, poezie, próza s dívčí hrdinkou
- žánry ze starověké a lidové slovesnosti (pověsti, bajky, eposy, pohádky, mýty)

- literatura dobrodružná, historická, biografická, vědecko-fantastická, detektivky, próza s dívčí hrdinkou, komiks, drama, fantasy literatura

V některých literárních odvětvích je ilustrace knihy neoddělitelnou součástí příběhu. V leporelech, obrázkových knihách a komiksech jde o hlavní složku, která dokresluje krátký popis v publikaci. (Čeňková 2006, str. 17)

V diplomové práci se budeme věnovat nejčastěji se vyskytujícím žánrům na 1. stupni ZŠ: **pohádka, poezie, mýty a pověsti, říkadla, příběhy s dětským hrdinou**... Žánr pověst bude popsán nejvíce, protože program „Hrajeme si s pověstmi“ v praktické části diplomové práce je založený právě na tomto literárním žánru.

3.2.1 Pohádka

Předpokládá se, že pohádka je jeden z prvních žánrů, se kterým se dítě seznamuje. Vychází z lidové slovesnosti a jedná se o příběhy vymyšlené nebo odposlouchané od rodičů nebo předávané ústně. Teprve až v 18. a 19. století byly sepsány.

Jedná se o epický útvar, který v sobě skrývá tajemno, bájně představy lidstva, na rozdíl od skutečného světa je děj spravedlivý, protože dobro vždy vítězí nad zlem. Pohádka neurčuje přesnou dobu, čas ani místo. Velice často zaznívají všem známé formulace jako např.: kdysi dávno, tenkrát, za sedmero horami a řekami, zazvonil konec a pohádka je konec... Antropomorfizace je jeden ze znaků pohádky. Zvířata či neživé věci hrdinovi pomáhají nebo na něho mluví.

Rozdělení podle původu:

- **lidové** – folklórní
- **autorské** – umělé, moderní

Pohádku můžeme rozdělit do několika podtypů:

- **kouzelná pohádka** - původně z lidové slovesnosti, hlavní téma je nadpřirozenost
- **zvířecí** - vztah k bajkám
- **legendární** – biblické kouzelné příběhy, hrdinské eposy
- **novelistické** – humor a nadsázka

Mezi nejvýznamnější pohádkáře uvedeme u světových autorů: bratři Grimmové, Charles Perrault, Hans Christian Andersen, Carlo Collodi, atd....

Z českých autorů: Karel Jaromír Erben, Božena Němcová, Václav Čtvrtek, Ondřej Sekora, Karel a Josef Čapkovi atd.

3.2.2 Próza s dětským hrdinou

Zobrazuje skutečný život dítěte, jeho potěšení, strasti, a to za účelem lépe se orientovat v životních situacích. Ústředním tématem je dětský hrdina, který se potýká s různorodými situacemi. Záleží, v jaké době je kniha psána, ve většině z nich se odráží doba. Někdy se jedná o únik z reality, kde se autor snaží své povídky idealizovat jako například dílo Babička od Boženy Němcové, jindy spisovatelé zachycují krutou realitu jako Hana Bořkovicová ve své knize Zakázané holky.

3.2.3 Poezie

Poezie je výpověď založená na rytmickém uspořádání veršů. Význam slov je zprvu potlačován a převažuje hravý a lehce zapamatovatelný text. Cíl je jednoznačně didaktický. Esteticky vzdělávat a morálně děti vychovávat. Tato mravoučná poezie vznikala jako protiváha lidových a kramářských písní, které ve své době byly vnímány jako demoralizující. České verše pro děti jsou původně spojeny s Antonínem Jaroslavem Puchmajerem. V mladším školním věku se nejčastěji setkáváme s říkadly, rozpočítadly, ukolébavkou a hádankou. Jako zástupce básníků píšících pro děti bychom mohli zmínit Jiřího Žáčka a Františka Hrubína, Pavla Šruta, Jana Vodňanského a Jana Skácela.

3.2.4 Dobrodružná literatura

O dobrodružnou literaturu mají nejčastěji zájem děti ve věku devíti až deseti let. Jejimi charakteristickými znaky je dramatickost, poutavý děj a mnoho zápletek. Děj se často odehrává v exotickém prostředí. Příběh je výjimečný tím, že jeho hrdina se ničeho nebojí a jde si za cílem vyhrát nad zlem = hyperbola. Dobrodružná literatura má několik typů: mayovky, robinsonády, námořní romány, foglarovky, indiánky a kovbojky.

Čeští autoři, kteří se věnovali tomuto literárnímu žánru: Jaroslav Foglar, František Běhounek, Josef Věromír Pleva a Václav Matěj Kramerius.

Z významných zahraničních autorů: James Fenimore Cooper, Karel May, Jack London a Jules Verne.

3.2.5 Bajka

V literárním žánru bajka se jedná o mravní ponaučení. Je to krátké prozaické vyprávění, kde se vyskytuje alegorie neboli jinotaj – příběh s utajeným významem. Na rozdíl od pohádky se zde nevyskytují kouzla ani nadpřirozené bytosti. Nalézáme zde zvířata, která přebírají vlastnosti lidí - antropomorfizace. Zvířata mají svoji stálou podobu, nijak se nemění: vychytralá liška, pilný mravenec nebo důmyslná vrána.

Světoví autoři: Jean de la Fontaine, Ivan Andrejevič Krylov

Z českých představitelů jmenujeme Ivana Olbrachta a Jiřího Koláře.

3.2.6 Pověst

Pověst je literární žánr, který vychází z ústní lidové slovesnosti nebo se může nazývat folklórní epikou. Je to příběh, který má pravdivý základ. Dokazují to reálné souvislosti s konkrétními historickými osobami. Pověsti jsou časově i místně vymezeny, zaměřují se na konkrétní kraje. Tento druh literatury se často zaměňuje s pohádkou, jelikož mají společné rysy, např. fantazii a nadpřirozené jevy. Pověst je však obohacena reálnými situacemi a místy, které pohádka nemá.

Pokud vyhledáme ve slovníku pojem pověst, objeví se nám tato definice:

Pověst je vše, co se povídá, tedy vypravování. Jsou to události skutečné nebo smyšlené. Události, původce či původ, nebo průběh není zcela spolehlivě znám a zaručen. Pověst souvisí s bájí i báchorkou, ale rozdíl je patrný. (Otto 1903, str. 353)

Pověsti dělíme na:

- **lidové** pověsti – básnický nebo prozaický literární útvar, plyne z nich ponaučení, v ději se dozvídáme o založení českého státu
- **umělé** pověsti – autorské, nejznámější pověsti jsou Staré pověsti české od Aloise Jiráska, Pověsti ze starých hradů od Karla Václava Raisa nebo Biblické příběhy od Ivana Olbrachta.

Další dělení pověstí:

- **místní pověsti** – pověsti vypráví o tajemství oblasti a jeho magické moci, může se také vázat pouze k nějaké stavbě či objektu
- **historické pověsti** – odrážejí poměry v minulosti, mají původ v lidové slovesnosti, vypráví o válkách, o lidových revoltách a o přírodních katastrofách
- **démonické** – objevují se v nich nadpřirozené bytosti vlastnosti a nevysvětlitelné věci: vodník, víla, čarodějnice

Mnohé pověsti uvedených autorů jsou pro žáky na prvním stupni ZŠ nesrozumitelné po stránce obsahové a jazykové. Z tohoto důvodu současní autoři dokázali náročný text přepsat tak, aby děti příběhu porozuměly, pochopily jeho podstatu a probudil se u nich zájem o historii českého národa. Nejznámější národní pověsti jsou Staré pověsti české od Aloise Jiráska. Jeho jazyk je pro děti archaický. Je mnoho autorů, kteří se přepisům Starých pověstí pro děti věnují. Budou uvedeni alespoň někteří z nich.

Alena Ježková napsala knihu **Staré pověsti české a moravské**. Je to kniha moderní, se svižným a mladistvým jazykem. Povídky jsou napínavé.

Bohuslav Žárský, Břetislav Olšer, Zdeněk Janda přepsali naše dějiny do jazyka, kterému porozumí i mladší čtenáři. Jejich kniha s názvem **Obrázkové staré pověsti české** má komiksovou formu. V knize nalezneme humor. Nad textem převažují ilustrace.

Mezi nejznámější dětské autorky řadíme **Martinu Drijverovou**. Její tvorba je velice obsáhlá. Kniha s tematikou pověstí nese název: **České pověsti pro malé děti**. Příběhy jsou krátké, přizpůsobené mentalitě žáků 1. stupně ZŠ. Autorka se dokázala zamyslet nad dějinami českého národa i z jiného úhlu a představila tak dvoudílnou knihu **České dějiny očima psa**.

V programu „Hrajeme si s pověstmi“ v praktické části diplomové práce budou zpracovány tři pověsti z knihy **Jany Eislerové - Staré pověsti české**, které jsou využity k tvorbě programu pro děti ve druhé třídě ZŠ. Knihu Staré pověsti české ilustroval Antonín Šplíchal.

Každá pověst z této knihy je zpracována na dvě strany, písmo je přiměřené pro čtenáře mladšího školního věku. Knihu nalezneme i v audio nahrávce, kterou převyprávěl Vladimír Brabec.

Autorka má velké zkušenosti s tvorbou náročných textů v podobě pro nejmenší. Důkazem toho je její celá edice s názvem: První čtení s porozuměním, kde najdeme knihy jako například Robinson Crusoe, Gulliverovy cesty, Biblické příběhy – Starý zákon, Dějiny českých zemí pro děti atd.

4 Paměť u žáků mladšího školního věku

Paměť je schopnost mozku přijímat a uchovávat informace.

4.1 Definice paměti

Obecně se paměť považuje za schopnost ukládat a aplikovat informace o předešlých zkušenostech v centrální nervové soustavě. Zajistí člověku příjem, umístění informací a podle nutnosti a potřeby jejich oživení. Uchování minulé zkušenosti je jedním z předpokladů normálního a plnohodnotného života jedince, bez paměti by nebyl možný vývoj a pokrok lidstva. (Švingalová 1995, 118)

Mezi odborné definice bychom mohli zařadit tyto:

„*Paměť je schopnost přijímat, podržet a znovu oživovat minulé vjemy.*“ (Hartl 2004, str. 171)

„*Paměť zprostředkovává nabytí vědomostí, zkušeností, dovedností, návyků a jejich používání.*“ (Švingalová 1995, str. 21)

Aby však paměť správně fungovala, a my si dokázali vybavit předešlé vjemy, musí dobře pracovat jednotlivé analyzátory a pozornost subjektu.

Člověk v běžném životě používá dva druhy paměti: **paměť provozní**, z té po krátké chvíli poznatky vymažeme, protože jsou nedůležité a nepodstatné, **paměť zásobní**, do které se informace ukládají trvale.

4.2 Schopnosti a vlastnosti paměti

Paměť disponuje několika vlastnostmi, které napomáhají k ukládání informací. Jedná se o schopnost **ukládací** neboli vštěpovací. V této fázi zapamatování se využívá **paměť mechanická a logická**. U mechanické paměti dochází k neustálému opakování, a tím i zapamatování daného jevu. Logická paměť využívá uspořádání jednotlivých informací a skládá je do promyšlených a ucelených celků, díky kterým nám naučené a zapamatované zůstane v paměti déle.

Další schopností paměti je fáze **udržovací**. V této fázi by měl mít člověk motivaci, která nám napomáhá si danou informaci uložit. Pokud bude mít informace jasné logické uspořádání či mnemotechnické pomůcky, mozek ji dokáže udržet mnohem déle než jevy naučené pouze mechanicky.

Poslední schopností paměti je **vybavování**. Abychom si danou informaci dokázali oživit, nejčastěji k tomu využíváme asociace. Tato schopnost se dělí na:

- znovupoznání – rozlišení podnětů nových a již známých
- vzpomínání – jde o záměr vybavit si
- reprodukce – vybavené se zcela shoduje se zapamatovaným, jedná se například o vzorečky v matematice

Vlastnosti paměti

- rychlost zapamatování
- pohotovost vybavování
- rozsah a přesnost zapamatování a vybavování
- délka zapamatování

4.3 Druhy paměti

1. Podle zapamatování a vybavení

- **úmyslná paměť** – cílevědomé zapamatování dané informace
- **neúmyslná** – bez prvotního plánování si zapamatovat
- **mechanická** – jedinec si daný jev pamatuje, ale nerozumí mu
- **logická** – jednotlivec si dokáže odvodit pravidla a zákony

2. Podle délky trvání

- **Dlouhodobá** – uchování a vybavení závisí na tom, jak se daná informace osvojila, ukládá podstatné a důležité zkušenosti, tvoří se od čtyř let života a postupně se s věkem navyšuje
- **Krátkodobá** – pracuje nejčastěji se sluchovými a zrakovými vjemy, informace z krátkodobé paměti lze přenést do dlouhodobé paměti, hlavní podmínkou přenosu je opakování, u žáků mladšího školního věku výrazně stoupá, začínají využívat strategie na zapamatování

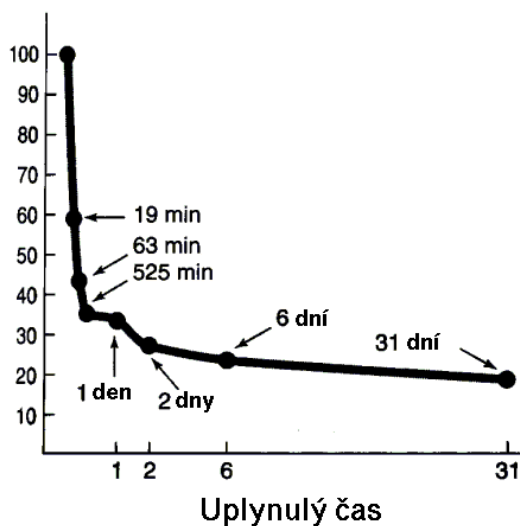
4.4 Paměť v mladším školním věku

Žáci mladšího školního věku preferují nejčastěji vizuální paměť, která jim napomáhá k přesnému ukládání obrazu. Další druhy paměti jsou akustické a sémantické.

V tomto období se dítě učí a hledá nejvhodnější strategie pro učení a zapamatování. Z tohoto důvodu je na učiteli, aby ve vyučovacích hodinách strategie a metody učení žákům ukázal a pomohl jim si postupy učení osvojit.

Nejefektivnější zpracování vjemu je kombinace vnímání co nejvíce smysly, které by mělo zajistit nejvyšší stupeň zapamatování. S postupným dospíváním a získáváním zkušeností s učením a zapamatováním i paměť navyšuje svoji kapacitu a čas na zpracování nového je téměř poloviční.

Zapomínání je běžnou součástí života každého člověka. Pokud určitý vjem dostatečně často neopakujeme či nepoužíváme, dochází k vyhasínání nervových spojení tedy k zapomínání. Tímto problémem se zabýval německý psycholog Herman Ebbinghaus a sestavil křivku zapomínání – Ebbinghausova křivka zapomínání. Z křivky vyplývá, že největší pokles paměti a zapomínání uloženého bývá v prvních hodinách od naučení. Nejen paměť, ale i další faktory jako např. učení a spánek ovlivňují zapomínání.

Obrázek 1 - Ebbinghausova křivka zapomínání

Praktická část

Praktická část diplomové práce se zabývá šetřením nadstavbového učiva u žáků druhého ročníku ZŠ.

5 Cíle a výzkumné otázky

Různé didaktické metody využívané na prvním stupni ZŠ se odlišují svojí účinností v zapamatování. Proto se praktická část zabývá programem „Hrajeme si s pověstmi“, který využívá rozličných didaktických metod řazených do určitých vyučovacích struktur. Využití několika vyučovacích metod v jedné lekci bude pro potřeby této diplomové práce nazýváno jako **výuková metodická struktura**, za kterou považujeme cíleně řazené metody, které vedou k dlouhodobějšímu zapamatování osvojeného učiva ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura a s využitím interdisciplinárních vztahů. Přitom jednotlivé lekce obsahují odlišné výukové metodické struktury.

5.1 Cíle praktické části

Cíl 1: Sestavení výukového programu „Hrajeme si s pověstmi“, pro žáky 2. ročníku ZŠ s využitím výukových metodických struktur pro dlouhodobé osvojení učiva ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura a s využitím interdisciplinárních vztahů.

Cíl 2: Realizace programu „Hrajeme si s pověstmi“ v 2. ročníku ZŠ.

Cíl 3: Ověření účinnosti programu „Hrajeme si s pověstmi“, pro zapamatování učiva bezprostředně po jeho ukončení a s odstupem jednoho měsíce.

5.2 Výzkumné otázky k vymezeným cílům

Pomocí otázek se bude práce snažit zjistit účinnost výukových metod i jednotlivých výukových metodických struktur v oblasti Člověk a jeho svět, vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura s využitím interdisciplinárních vztahů.

Otázky k cíli č. 2:

- 1) Jaké výhrady budou mít učitelé ke strukturám jednotlivých lekcí vytvořeného programu?
- 2) Vedou výukové metodické struktury jednotlivých lekcí k naplnění k jejich vzdělávacích cílů?

Otázky k cíli č. 3:

- 3) Jak se budou lišit výsledky v zapamatování základních informací písemných prací zadaných bezprostředně po výuce a s odstupem jednoho měsíce?
- 4) Které výukové metodické struktury jednotlivých lekcí povedou k efektivnímu zapamatování učiva v oblasti Člověk a jeho svět, vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura a interdisciplinárních vztahů?

6 Metodologie šetření

Program „Hrajeme si s pověstmi“, byl vytvářen s cílem ověřit účinnost a efektivnost výukových metod pro dlouhodobější osvojení učiva ve stěžejní oblasti Člověk a jeho svět a vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura u žáků mladšího školního věku. Účinnost programu byla následně ověřována u žáků ihned po jeho ukončení a s odstupem jednoho měsíce. Současně byla s učiteli reflektována zpětná vazba.

6.1 Metody šetření

K prověření účinnosti programu „Hrajeme si s pověstmi“, jsou využity metody písemné práce. Šetření se dále zaměřuje na stavbu celého programu z pohledu učitele, k čemuž je využíván rozhovor s učiteli.

6.1.1 Písemná práce

Písemná práce žáků se řadí do takzvaného sumativního hodnocení. Obecným cílem hodnocení je diagnostikovat úroveň vědomostí žáka a získat informace o jeho úspěšnosti. Daný typ hodnocení patří ve školách k nejužívanějším diagnostickým metodám. Je to především proto, že v krátkém časovém úseku lze zjistit u většího počtu žáků jejich znalosti, a to za stejných podmínek pro každého. Podstatou písemné práce je položení otázky pedagogem a zpětná odpověď od žáka. Žák se tak v rámci shrnujícího posouzení informuje o svém úspěchu. Sumativní hodnocení žáků je přínosné pro posouzení měřených výkonů.

6.1.2 Rozhovor

Rozhovor spadá do klasických výukových slovních metod. Je často využíván v mnoha vědních oborech, v běžném životě, ve škole atd. Podle množství účastníků se jedná buď o individuální, nebo skupinový rozhovor. Jak bylo uvedeno v kapitole č. 1.5, rozhovor lze zařadit ve školství do jakékoliv části výuky. Metodou rozhovoru můžeme zjišťovat úroveň vědomostí žáka, jeho názor či postoj. Na rozdíl od písemné práce můžeme na odpověď žáka reagovat. (Skalková 2007, str. 190)

V diplomové práci je zvolen rozhovor skupinový volný. Jedná se o výukový rozhovor, kterým byli žáci uvedeni do programu „Hrajeme si s pověstmi“. Zpětná reflexe a volný rozhovor byl prováděn s učitelkami bezprostředně po každé výukové

jednotce. Zaměřoval se na naplnění cílů a strukturu jednotlivých lekcí daného programu (viz kapitola 7) a následně na obsah písemných prací.

6.2 Program „Hrajeme si s pověstmi“

Pro ověření nejefektivnější struktury hodiny, která povede k dlouhodobému uložení v paměti u žáků druhého ročníku ZŠ, byla zvolena nadstavbová učební látka, která není očekávaným výstupem v prvním období ve školním vzdělávacím programu základní školy. Jedná se o učivo v oblasti Člověk a jeho svět, ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura s využitím interdisciplinárních vztahů.

K ověření, co žáci potřebují, aby si učivo dlouhodobě zapamatovali, jsme zvolili sestavení programu „Hrajeme si s pověstmi“, který bude tvořen ze tří lekcí a kontrolních písemných prací žáků.

Program „Hrajeme si s pověstmi“, se skládá z různých pověstí, které nejsou dějově vzájemně propojeny. S každou pověstí lze pracovat samostatně. V následujících kapitolách jsou jednotlivé pověsti rozpracovány do výukových metodických struktur, které mohou sloužit jako metodický návod či inspirace pro ostatní učitele ZŠ. Každá výuková metodická struktura obsahuje: téma hodiny, cíl hodiny, věkovou skupinu, časovou dotaci, rozvíjené klíčové kompetence, mezipředmětové vztahy, pomůcky, rozpracované struktury hodin a vlastní návod pro učitele pro práci s jednotlivými lekcemi.

Po každé ukončené lekci žáci vyplní písemnou práci, která je vždy přiložena za metodickým listem pro učitele. Cílem závěrečné písemné práce je zmapování nejefektivnější výukové metodické struktury pro dlouhodobější osvojení vybraného učiva. Závěrečná písemná práce, kterou žáci samostatně vypracují po jednom měsíci od ukončení třetí lekce, je přiložena za posledním metodickým listem. Písemné práce jsou přizpůsobeny žákům druhé třídy jak po obsahové, tak vizuální stránce (viz příloha).

6.2.1 Sestavení programu

Učivo vychází ze stěžejních vzdělávacích oblastí: Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět, Umění a kultura a doplňující vzdělávací obor Dramatická výchova.

V programu, který tvoří tři výukové lekce, jsme se zaměřili na jejich rozdílnou stavbu. V každé lekci je využito několik výukových metod, které na sebe logicky

navazují a tvoří určitou výukovou strukturu. Proto jsme se je pro potřeby této diplomové práce rozhodli nazývat výukové metodické struktury.

První lekce obsahuje výukovou metodickou strukturu, která je sestavena ze tří výukových metod. Metody slovní dialogické – rozhovor s žáky a učitelkami a monologické – čtení příběhu se řadí mezi klasické výukové metody. Aktivizující výuková metoda se pojí s didaktickou hrou Riskuj. Komplexní výuková metoda je postavena na skupinové práci žáků při didaktické hře.

Druhá výuková lekce je sestavena do výukové metodické struktury, která se zaměřuje na klasické a komplexní výukové metody. Je zde zařazena práce s textem a vypravování, což spadá do metod slovních. Poslech vážné hudby řadíme do názorně-demonstračních metod v klasických výukových metodách. Komplexní výuková metoda je zařazena při práci s textem, kdy žáci pracují ve skupinách.

Třetí lekce v programu „Hrajeme si s pověstmi“, využívá výukové metodické struktury, která je zaměřena na tři výukové metody. Klasická výuková metoda vychází z metod slovních v podobě čtení příběhu a metody názorně – demonstrační, kdy žáci pracují s obrazem. Aktivizující metoda je zvolena v dramatické hře živé obrazy v podobě řešení problémů. Ve hře živé obrazy žáci pracují ve skupinách, proto je uvedena i komplexní výuková metoda.

Témata v programu „Hrajeme si s pověstmi“, vycházejí z dějů Starých pověstí českých od autorky Jany Eislerové. Pozornost žáků se snažíme udržet střídáním méně známých aktivit.

Podrobnější zpracování programu je popsáno v kapitole č. 7

6.2.2 Příprava písemných prací

Pro kontrolu osvojení a zapamatování učiva byly sestaveny písemné práce, které byly zadávány ve dvou fázích. V první fázi byly písemné práce zadávány bezprostředně po ukončení lekce, ve druhé fázi byly písemné práce žákům předloženy po jednom měsíci od ukončení poslední lekce. Podoba písemných prací byla konzultována se zkušenými pedagogy, kteří byli ochotni spolupracovat na šetření.

Písemné práce byly sestaveny pro věk žáků druhého ročníku. Z toho vyplývá úprava velikosti písma, vhodná výstižná formulace otázek, které v jednotlivých

písemných pracích vzájemně spolu korespondují po formální stránce. Stejně tak je tomu i závěrečné písemné práci.

Plné znění písemných prací viz příloha.

6.2.3 Vstup do terénu

Před zahájením realizace programu „Hrajeme si s pověstmi“ bylo třeba oslovit ředitelství školy a sjednat termíny. Na úvodní schůzce byly vedení školy a paní učitelky vyučující ve 2. ročnících podrobně informovány o programu „Hrajeme si s pověstmi“. Následně jim byl vysvětlen cíl programu a popsány jednotlivé výukové metodické struktury.

6.2.4 Realizace programu šetření

Šetření proběhlo na dvou základních školách. Celkem bylo zapojeno do programu „Hrajeme si s pověstmi“ 136 žáků a šest třídních učitelek. Program byl blokově rozdělen na tři výukové lekce po 45 minutách. V každé lekci byla zpracována jedna pověst vybranou výukovou metodickou strukturou. V každé vyučovací jednotce se propojilo několik mezipředmětových vztahů, byly rozvíjeny klíčové kompetence a využity různé organizační formy. Závěrem byly výsledky šetření ověřeny bezprostřední písemnou prací, která shrnovala základní informace.

Po uplynutí jednoho měsíce od ukončení programu byla realizována souhrnná písemná práce. Její výsledky byly porovnány s předchozími výsledky písemných prací s cílem zjistit, které metodické výukové struktury vedly k lepšímu zapamatování. Podrobný metodický návod k jednotlivým vyučovacím lekcím je uveden v kapitole č. 7.

6.3 Charakteristika vzorku šetření

V šetření bylo sledováno šest třídních skupin žáků 2. ročníku ZŠ. Jednalo se o dvě základní školy městského typu. Skupiny byly heterogenní.

6.3.1 Škola I.

Škola se nachází ve středu města v historické budově, která prošla částečnou rekonstrukcí a přístavbou nové sportovní haly s moderním vybavením včetně horolezecké stěny. Venkovní prostor je pouze dvouúrovňové školní hřiště. Jinak škola využívá přilehlý městský park. Škola je legislativně spojena s mateřskou školou, která

má propůjčené místnosti pro předškoláky. Existuje dobrá spolupráce učitelů ZŠ a MŠ při vytváření společných projektových dnů, akcí pro rodiče atd.

Tabulka 11: Charakteristika tříd a učitelů z I. ZŠ

<p>Třída A</p> <p>Do třídy A dochází 20 žáků. Celkem 9 dívek a 11 chlapců. Třída je prostorná, světlá a je vyzdobena pracemi žáků. Lavice jsou dvoulístné, všichni žáci sedí ve dvojici. Po vyučování je třída využívána školní družinou. Součástí je koberec, který žáci mohou využívat jak při přestávkách, tak v hodinách.</p> <p>Třídní učitelka</p> <p>Žena středního věku, její vystupování působí mile, vyjadřování je spisovné, na žáky mluví pomaleji než v běžné mluvě, hlas je dostatečně výrazný. U žáků má přirozenou autoritu i díky dlouholeté praxi. Z rozhovoru vyplynulo, že na škole působí 16 let.</p>
<p>Třída B</p> <p>Ve třídě B je opět 20 žáků s mírnou převahou dívek. Dohromady 13 dívek a 7 chlapců. Třída je prostorově poměrně malá, její velkou výhodou je samostatná místnost s kobercem, která je oddělena od třídy. Toto místo by se dalo využívat právě na činnosti spojené s dramatickou výchovou. Žáci sedí ve dvojici, převážně chlapec – dívka.</p> <p>Třídní učitelka</p> <p>Paní učitelka je mladšího věku. Je velice kreativní, hned po vstupu do třídy jsou vidět na tabuli a po stěnách neobvyklé aktivity vyrobené pro děti pro názornost. Na škole působí 4. rokem</p>
<p>Třída C</p> <p>Třída C na rozdíl od třídy A a B neleží ve stejné budově. Je oddělena do tzv. nové přístavby. Její předností je nadstandardní velikost. Žáci zde mohou mít samostatné jednomístné lavice. Její poloha je na severní straně budovy směrem do městské zástavby, je tedy tmavší než předešlé učebny. Třidu navštěvuje také 20 žáků s mírnou převahou chlapců.</p> <p>Třídní učitelka</p> <p>Žena středního věku s dlouholetou praxí na jedné škole (27 let). Zpravidla vyučuje žáky mladšího školního věku od prvního do třetího ročníku. Z rozhovoru vyplynulo, že preferuje spíše tradiční způsob výuky.</p>

6.3.2 Škola II.

Druhá škola se nachází na městské pěší zóně. Jedná se o nejstarší školní budovu ve městě, která dříve sloužila jako Učitelský ústav. Stáří odpovídají i prostory hlavní budovy školy. Kvalita výuky a výhodná poloha této školy zabezpečuje vysoký zájem o umístění dětí do této školy. Z toho důvodu byla již před lety přikoupena vedlejší budova, která byla přestavěna pro potřeby školy. Ve školním roce 2013/2014 byla nově otevřena přístavba, tzv. „Školička“, která byla postavena na zahradě školního pozemku. Tato škola má oddělený venkovní prostor pro první a druhý stupeň.

Většina tříd je vybavena interaktivními tabulemi nebo počítačem s dataprojektorem. Všichni učitelé prošli školením na programy s prací na interaktivní tabuli. Všechny posuzované třídy leží ve stejném poschodí.

Tabulka 12: Charakteristika tříd a učitelů z II. ZŠ

<p>Třída D</p> <p>Do třídy D dochází 28 žáků z toho 15 chlapců a 13 dívek. Třída je prostorná, ale v porovnání s první školou je menší. Žáci mají dvoumístné lavice rozdělené do třech řad. Vzadu v místnosti se nachází koberec pro odpočinek i výuku. Výzdoba stěn se prolíná s probíraným učivem - nástěnné výukové plakáty atd. Třída vlastní interaktivní tabuli, kterou žáci umí velice dobře ovládat.</p> <p>Třídní učitelka</p> <p>Jedná se o zkušenou učitelku středního věku, která má 29 let praxe v základním školství. Má vystudovanou specializaci v oboru tělesná výchova a na této škole vede kroužek aerobiku. O svém třídním kolektivu tvrdí, že je kamarádský, ochotný si pomáhat a je bez velkých kázeňských problémů.</p>
<p>Třída E</p> <p>Učebna třídy E se nachází v přízemí s okny do dvora. Žáci sedí ve dvoumístných lavicích. Počet žáků je 26 (14 dívek, 12 chlapců), z toho jeden žák má diagnózu ADHD a je mu přidělena asistentka pedagoga. Pro tohoto žáka a jeho asistentku je vyčleněna jedna lavice v zadním prostoru třídy. Výzdoba třídy zahrnuje pouze práce žáků z předmětu výtvarné výchovy. I tato místnost je vybavena kobercem a interaktivní tabulí.</p> <p>Třídní učitelka</p> <p>Temperamentní žena středního věku, s demokratickým přístupem k žákům. Délka její praxe</p>

přesahuje 20 let. Na škole vede sportovní kroužek házené pro první stupeň.

Třída F

Prostorově nejmenší třída ze všech posuzovaných. Dochází do ní 22 žáků (10 dívek a 12 chlapců). Dvoumístné lavice jsou seskupeny do vodorovných řad. Žáci v této třídě nemají prostor pro aktivní chvíle ve výuce. I tato místnost je vybavena interaktivní tabulí, malý koberec je umístěn v zadním rohu učebny. Vzhledem k malému prostoru je výzdoba pojata netradičně, místo většího množství nástěnek jsou využita např. oděvní ramínka s provázky a prádelními kolíčky.

Třídní učitelka

Mladá začínající učitelka s dvouletou praxí. Tento třídní kolektiv je její první po ukončení studia na VŠ. Její vystupování působilo velice mile a ochotně, jeví se jako učitelka s přirozenou autoritou, která jedná klidně, lidsky, empaticky a s porozuměním.

7 Metodické pokyny pro práci s programem „Hrajeme si s pověstmi“

Cílem programu „Hrajeme si s pověstmi“ je uskutečnit šetření, a tak ověřit výsledky nejefektivnější výukové metodické struktury a účinnost pro dlouhodobější zapamatování u žáků mladšího školního věku. Program „Hrajeme si s pověstmi“ využívá Starých pověstí českých. Vzhledem k věkové skupině je zvolena kniha: Staré pověsti české od autorky Jany Eislerové. Kniha je přepracována pro žáky mladšího školního věku.

Pro šetření je zvolena učební látka, která ve druhém ročníku není zařazena do školního vzdělávacího programu, proto by měla být pro žáky zcela nová a výsledky šetření objektivní. Jedná se o tři nejznámější pověsti z naší historie. Jednotlivé lekce vycházejí ze stěžejní oblasti Člověk a jeho svět a vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura s využitím interdisciplinárních vztahů.

První pověst **O praotci Čechovi** je zaměřena na aktivizující metodu v rámci didaktické hry Riskuj, která slouží jako prvek pro zopakování. Žáci budou pracovat ve skupinách a samostatně.

Druhá pověst **Dívčí válka** je z větší části zaměřena na klasickou metodu výuky. Učitel svými slovy převypráví příběh. Stěžejní aktivita v lekci je poslech vážné hudby s didaktickým výkladem a propojení s kresbou.

Třetí pověst **Silák Bivoj** využívá komplexní metodu. Dochází k plynulému propojení aktivit: poslech četby textu, posloupnost děje a hra s živými obrazy. Lekce využívá prvky dramatické výchovy. Činnost je pro žáky atraktivní, ale učitel musí dbát na důslednou organizaci při činnostech, přípravu a motivaci ve výuce.

Pro ověření šetření využíváme písemné práce, které jsou předloženy žákům za každou realizovanou lekcí. Písemné práce spolu korespondují, jsou shodné po formální stránce a formulace otázek je uzpůsobena žákům druhých ročníků. Závěrečná písemná práce je svojí strukturou shodná s dílčími písemnými pracemi. Obsah závěrečné písemné práce je zaměřen na klíčové otázky ze všech předešlých lekcí.

7.1 Metodické pokyny pro práci s písemnými pracemi

Písemnou práci vyplňuje každý žák samostatně po jednotlivých lekcích. Učitel seznámí žáky s podobou písemných prací. Písemné práce obsahují otázky otevřené, kdy žák sám odpovídá jednoduchým slovním spojením a otázky uzavřené, kdy správnou odpověď žák zakroužkuje. Před zahájením samostatné práce je vhodné u žáků 2. ročníku obsah písemné práce přečíst. Žákům necháváme dostatečný časový prostor pro vyplnění práce. Písmo je uzpůsobeno čtenářským dovednostem žáků 2. ročníku ZŠ.

7.1.1 Metodické pokyny pro vyplnění závěrečné písemné práce

Závěrečná písemná práce ověří nejvhodnější výukovou metodickou strukturu, která povede k lepšímu zapamatování základních informací. Je vyplněna po čtyřech týdnech od ukončení programu „Hrajeme si s pověstmi“.

Vedoucí programu v úvodu hodiny provede s žáky krátký rozhovor o programu „Hrajeme si s pověstmi“. Žákům pomocí rozhovoru připomene pouze názvy jednotlivých pověstí, které společně probírali. Pro šetření základních informací nesmí dojít k zopakování děje. Mohlo by to ovlivnit výsledky závěrečné písemné práce.

Otázky vychází z předešlých písemných prací. Struktura, písmo i forma vyplňování jsou zachovány ve stejném stylu, jako byly písemné práce vypracované bezprostředně po ukončení jednotlivých lekcí.

Práce s písemnou prací

Jedná se čistě o samostatnou práci žáků. Pro zamezení nepochopení otázek v písemné práci učitel nejprve otázky přečte a případně znovu objasní způsob vyplňování.

Pokyny pro učitele:

- ukázka písemné práce učitelem
- osvětlení práce s písemnou prací
- přečtení otázek
- důraz na samostatné vypracování
- rozdání písemné práce žákům

- samostatná práce žáků
- ponechání dostatečného časového limitu na vyplnění otázek v písemné práci
- zohlednění různého pracovního tempa jednotlivých žáků (možnost nabídnutí rozšiřující aktivity pro rychlejší žáky – kresba pověsti, která nejvíce zaujala)
- za pomoci žáků vybrání testových písemných prací

Závěrem poděkování žákům a třídnímu učiteli za spolupráci a ochotu.

7.2 Lekce první: O praotci Čechovi

Téma hodiny: pověst O praotci Čechovi

Cíl hodiny: Žák se seznámí s pověstí O praotci Čechovi pomocí předčítání. Dokáže odpovědět na otázky a vystihnout hlavní myšlenku děje. Žák pochopí rozdíl mezi pohádkou a pověstí.

Věková skupina: 2. ročník ZŠ

Časová dotace: 45 minut

Tabulka 13: Klíčové kompetence v první lekci

Kompetence z hlediska RVP – v rámci žáka	Konkrétní využití rozvíjených kompetencí v programu
Kompetence k řešení problémů – samostatně řeší problémy a užívá logické postupy	hra Riskuj – rozvíjí logické myšlení při správné volbě karet
Kompetence sociální a personální – účinně spolupracuje ve skupinách, přijímá nové role v pracovní činnosti	spolupracuje při hře Riskuj, kde se žáci musí ve skupině vzájemně respektovat a přijímat názory druhých
Kompetence občanské – ocení naše kulturní a historické tradice	seznamuje se se vznikem názvu naší země a počátky našich dějin
Kompetence komunikativní – vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu	odpovídá na otázky při hře Riskuj jednoznačně, srozumitelně v celých větách

(RVP ZV, 2007, str. 14-17)

Pomůcky: Kniha Staré pověsti české, barevně označené kartičky pro hru Riskuj, magnety, připravené otázky

Struktura hodiny:

1. Úvod hodiny: Sdělení obsahu a průběhu práce v lekci.

- Žáci sedí v kruhu na koberci

Motivace:

„Děti, jistě každý víte, že naše země má svoji minulost, historii a že ne vždy to tu vypadalo tak jako dnes. Z pohádek znáte vyprávění o králech a princeznách. My si však budeme povídat o pověstech, a než začneme, vysvětlíme si rozdíl mezi pohádkou a pověstí.“

- **Pověst – pohádka**

Pověst je příběh, který je z části pravdivý. Objevují se zde hrady nebo zámky, významné osobnosti a lokality, které se dodnes zachovaly. Ale zároveň jsou i vymyšlené, občas se v pověsti vyskytují nadpřirozené síly nebo věci, které se nedají vysvětlit. Kdežto pohádka je příběh, který je od začátku do konce vymyšlený. Dobro vždy vítězí nad zlem, často se objevují nadpřirozené bytosti, jako jsou draci, víly, kouzla.

- **Krátký rozhovor:**

„Jak si myslíte, že to vypadalo dříve na naší zemi? Byly postaveny velké domy? Měli lidé auta?“

2. Průběh hodiny:

„Já vám teď přečtu, jak to tehdy mohlo být, a vy dávejte dobrý pozor, abyste mi pak dokázali odpovědět na mé otázky při následující hře.“

- **Čtení pověsti**

- Krátká ukázka z knihy Staré pověsti české od A. Jiráska – archaický jazyk – důvod proč je zvolena kniha od Jany Eislerové
- čtení pověsti z uvedené knihy – používat modulaci hlasu
- vysvětlení neznámých slov (družina, vojvoda...)
- ukázka ilustrace

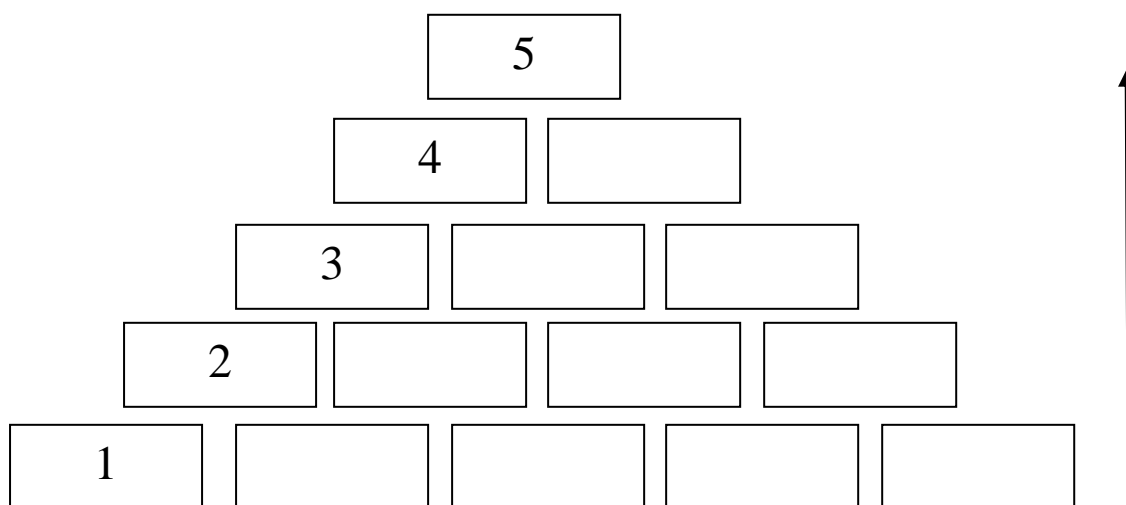
- **Hra Riskuj**

- hra předem nachystaná na tabuli
- rozdělení žáků do 3 skupin

- žáci sedí před tabulí
- vysvětlení pravidel hry Riskuj
- vlastní průběh hry

- **Pravidla hry Riskuj:**

- pyramida je sestavena na tabuli pomocí kartiček, které nám tvoří jednotlivá barevně odlišená patra
- ve spodním patře jsou otázky nejjednodušší, úroveň otázek se s patry zvyšuje a navyšují se získané body
- otázka č. 1 značí nejtěžší otázku a leží v nejvyšším patře, otázky č. 15 až 11 leží v nejnižším patře
- žáci postupují od nejjednodušších otázek po nejsložitější, dokud není celé nejnižší patro vyřešeno, nemohou postoupit do dalšího patra
- skupiny po vzájemné dohodě volí číslo kartičky a je jim položena otázka
- po vzájemné diskuzi zodpoví mluvčí skupiny správnou odpověď
- pokud odpověď nebude správná, je nabídnuta možnost odpovědi následující skupině s výhodou získání vyššího počtu bodů
- po vyčerpání otázek se sčítají body za správné odpovědi
- vítězí skupina s nejvyšším počtem bodů

Obrázek 2: Podoba hry Riskuj

- **Otázky ke hře Riskuj:**

1. Které 3 řeky museli při hledání nové země bratři Lech a Čech se svým lidem překonat? (Odru, Labe, Vltavu)
2. Proč měl být bratr Lech se svým lidem blízko území Čech? (aby si v nebezpečí mohli pomoci)
3. Co uviděl Čech, když vystoupil na horu Říp? (lesy, louky, řeky)
4. Jak pojmenovali lidé horu, na kterou Čech vystoupil? (Říp)
5. Po kom pojmenovali zemi, kde se všichni usadili? (po Praotci Čechovi)
6. Za jak dlouho zapálil Lech se svým lidem oheň po té, co odešli z Čech? (3 dny)
7. Co začal hned po zapálení ohně Lech stavět? (hrad)
8. Které roční období se blížilo při příchodu pod horu Říp? (podzim)
9. Z jakého důvodu odešli bratři Lech a Čech ze své původní země? (nedostatek úrodné půdy)
10. Co všechno dělali lidé po té, co se usadili pod horou? (stavěli obydlí, seli, káceli stromy, lovíli ryby a zvěř)
11. Čím zstrašovali v noci divokou zvěř? (ohněm)
12. Kde chránili ozbrojení muži svůj lid? Vpředu a vzadu, či vpravo a vlevo?(vpředu a vzadu)
13. Která zvířata táhla těžké vozy s věcmi? (voli)
14. Pro co se rozhodl vojvoda Čech na začátku příběhu? (odejít a hledat novou zemi, která bude úrodnější)
15. Jak se jmenovali bratři v tomto příběhu? (Lech, Čech)

3. Závěr hodiny

- žáci sedí v lavicích
- kontrolní písemná práce - samostatná práce žáků
- zhodnocení průběhu hodiny, pochvala za spolupráci
- zpětná reflexe žáků na hodinu pomocí palce – palec nahoru značí, že se hodina líbila, palec vodorovně – hodina průměrná, palec dolů – hodina se mi nelíbila

Písemná práce č. 1 – po ukončení první lekce programu

1) Zakroužkuj, která jména se v pověsti objevila:

Milan, praotec Čech, Ludmila, Radovan, bratr Lech

2) Vyber správnou odpověď:

Jaké pojmy se v pověsti objevily:

- a) Čech, Vladan, Lumír
- b) Lech, Mech, Klech
- c) Čech, Říp, Kouřim

3) Zakroužkuj správnou odpověď:

- a) Praotec Čech vystoupil na horu Říp. ANO x NE
- b) Jméno naší země se jmenuje podle krále Čechoslava II. ANO x NE
- c) Místo, kam odešel Lech, se začalo nazývat Kouřim, podle kouře, který po 3 dnech založil se svým lidem. ANO x NE

4) Doplň:

Jak se jmenovala hora, na kterou praotec Čech vystoupil?

Proč lidé opustili svůj předchozí domov, co jim chybělo?

Co začali lidé stavět po té, co se usadili v Čechách?

Originál písemné práce ve správné velikosti písma uzpůsobené čtenářským dovednostem žáků druhého ročníku ZŠ viz příloha.

7. 3 Lekce druhá: Dívčí válka

Téma hodiny: pověst o Dívčí válce

Cíl hodiny: Žák se seznámí s pověstí o Dívčí válce za pomoci převyprávění příběhu, poslechu symfonické básně z cyklu Má vlast od Bedřicha Smetany a kresbou příběhu. Dokáže si zapamatovat a vyjmenovat hlavní postavy příběhu.

Věková skupina: 2. ročník ZŠ

Časová dotace: 45 minut

Tabulka 14: Klíčové kompetence v druhé lekci

Kompetence z hlediska RVP – v rámci žáka	Konkrétní využití rozvíjených kompetencí v programu
Kompetence k učení – samostatně pozoruje, získané výsledky porovnává a vyvozuje z nich závěry – vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, je efektivně využívá v procesu učení, v tvůrčích činnostech	poslechem symfonické básně Šárka získá další rozměr vyjádření děje (nejen slovem). Na základě prožitku dokáže aplikovat v různých vzdělávacích oblastech na základě porozumění přečteného úryvku textu dokáže získané poznatky efektivně využít při kresbě děje a následně srovnat úryvek do časové linie pověsti
Kompetence komunikativní – rozumí různým typům textu – formuje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu – využívá získané komunikativní	čte s porozuměním úryvek děje umí aktivně naslouchat a z toho vyvodí posloupnost děje dokáže komunikovat ve skupině a dovede

dovednosti k vytváření vztahů a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi	respektovat a přijímat názory ostatních členů pracovní skupiny v rámci kresby příběhu
Kompetence občanské – ocení naše kulturní a historické tradice	získá povědomí o hudbě v období romantismu v 19. století

(RVP ZV, 2007, str. 14-17)

Mezipředmětové vztahy: Hudební výchova, Výtvarná výchova

Pomůcky: Symfonická báseň od Bedřicha Smetany Šárka, PC nebo CD přehrávač, čtvrtky, pastelky, psací potřeby, na kartách rozepsané jednotlivé části pověsti (viz příloha).

Struktura hodiny:

1. Úvod hodiny: vysvětlení, jaké pověsti bude věnována pozornost

Motivace:

- poslech symfonické básně Šárka z cyklu Má vlast od Bedřicha Smetany

„Děti, myslíte si, že skladba, kterou jsme teď poslouchali, může vyprávět nějaký příběh? Dokázali byste říci, co tato skladba vypráví?“

- krátký rozhovor

„Já se vám teď pokusím přiblížit příběh dnešní pověsti a ukážeme si, že i hudba beze slov může vyprávět děj.“

2. Průběh hodiny:

- Převyprávění pověsti: Dívčí válka, vlastními slovy
- Poslech s didaktickým výkladem o symfonické básni Šárka z cyklu Má vlast
 - **Začátek skladby** – vypjatá situace po pohřbu kněžny Libuše – rozpor mezi muži a ženami
 - **1:18 min** – ženy odjíždí na koních a začínají budovat svůj hrad Děvín
 - **2:54 min** – Šárka láká Ctirada do léčky a prosí, aby ji odvázel od stromu

- **3:14** min – Ctirad váhá, zda Šárku pustit, nakonec ji osvobodí
- **7:25** min – ozývá se lesní roh a odpověď druhého lesního rohu jako znamení Šárky pro dívčí družinu a signál pro usmrcení Ctirada
- **7:45** min – Šárka lituje své kruté léčky
- **8:21** min – vyhrocení boje mezi ženskou a mužskou družinou
- **9:10** min – vítězná část; ukončení boje
- **Kresba příběhu s porozuměním ve skupinách**
 - žáci rozdělení do 6 skupin
 - každá skupina si vylosuje jeden úryvek z pověsti
 - úryvek si žáci ve skupině dohromady přečtou
 - výtvarné ztvárnění přečteného úryvku
 - nalepení úryvku pověsti na zadní část obrázku
 - prezentace skupin
 - složení leporela
 - výstavka

3. Závěr hodiny

- žáci sedí v lavicích
- kontrolní písemná práce - samostatná práce žáků
- zhodnocení průběhu hodiny, pochvala za spolupráci
- zpětná reflexe žáků na hodinu pomocí palce – palec nahoru značí, že se jim hodina líbila, palec vodorovně – hodina průměrná, palec dolů – hodina se mi nelíbila

Písemná práce č. 2 – po ukončení druhé lekce programu

1) Zakroužkuj, která jména se v pověsti objevila:

Přemysl, Janíček, Cecilka, Šárka, Vlasta, Karlík

2) Vyber správnou odpověď:

Vyber, které ženy se zde objevily

- a) Olívie, Nataša, Xenie
- b) Lenka, Hanka, Vlasta
- c) Libuše, Vlasta, Šárka

3) Zakroužkuj správnou odpověď:

- a) Věra vedla ženy v boji proti mužům. ANO x NE
- b) Šárka zatroubila na lesní roh. ANO x NE
- c) Muž, který se nechal polapit od Šárky, se jmenoval Ctirad. ANO x NE

4) Doplň:

Kdo komu vyhlásil válku?

Která žena vedla ženy v boji?

Na co Šárka zatroubila, jakmile byla odpoutána od stromu?

Originál písemné práce ve správné velikosti písma uzpůsobené čtenářským dovednostem žáků druhého ročníku ZŠ viz příloha.

7. 4 Lekce třetí: Silák Bivoj

Téma hodiny: pověst o Siláku Bivojovi

Cíl hodiny: Žák bude seznámen s pověstí O Bivoji přečtením z knihy Staré pověsti české od autorky Jany Eislerové, pokusí se sestavit živé obrazy

Věková skupina: 2. ročník ZŠ

Časová dotace: 45 minut

Tabulka 15: Klíčové kompetence v třetí lekci

Kompetence z hlediska RVP – v rámci žáka	Konkrétní využití rozvíjených kompetencí v programu
Kompetence k řešení problému – vyhledává vhodné řešení problémů, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení, nenechá se odradit případným nezdarem	ztvární siláka Bivoje v živých obrazech
Kompetence sociální a personální – podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá	snaží se dohodnout, aby každá role byla pro každého žáka co nejpříjemnější a jeho osobou akceptována
Kompetence komunikativní – formuje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu – využívá získané komunikativní dovednosti pro kvalitní spolupráci s ostatními lidmi	dokáže správně seřadit dějovou posloupnost na kartách využije ve vzájemné komunikaci mezi jednotlivými členy pracovní skupiny
Kompetence občanské – respektuje naše tradice, kulturní i historické dědictví, má smysl pro kulturu	za využití dramatické výchovy dokáže pochopit a vcítit se do historické doby

Mezipředmětové vztahy: Dramatická výchova

Pomůcky: Kniha Staré pověsti české, papírové karty s posloupností děje

Struktura hodiny:

1. Úvod hodiny:

Motivace:

„Děti, když se povi, že je člověk velmi silný, co si myslíte, že to znamená? Že má člověk nadváhu nebo že má ohromnou sílu, díky které dokáže zvedat velké těžké věci?“

„Ano, je to člověk, který má ohromnou sílu ve svalech a je silný tím, že dokáže zvedat těžké věci, které by jen tak někdo nezvedl. A představte si, že o takovémto člověku si dnes budeme číst.“

2. Průběh hodiny:

- čtení pověsti o Siláku Bivoji
- ukázka ilustrace z knihy
- uvolňovací hra
 - žáci si předají signál pomocí lehkého stisknutí ruky
 - žáci se chytí v kruhu za ruce a posílají si znamení siláka do kola, než dorazí znovu k učitelu
 - upozornit, že je to tajný signál, který nesmí být vidět ani slyšet, proto nesmí být použita velká síla
 - hra slouží k uvolnění atmosféry a navázání kontaktu mezi dětmi
- Motivace a vysvětlení k další práci v hodině:

„Děti, zavřete oči a představte si, že sedíte doma a na klíně máte fotoalbum. Otevřete ho a začnete si prohlížet vaše fotografie. Vidíte v něm fotky z dovolené, fotografie, jak jste u babičky a mnoho dalších různých zážitků. A my si dnes na takové malé fotoalbum společně zahrajeme.“

- **Rozdání kartiček s hlavními událostmi příběhu (dějová posloupnost)**
 - práce ve skupinách
 - karty seřadit před zahájením nácviku živých obrazů
 - karty lze použít jako motivační obrázky k živým obrazům
- Vysvětlení hry na fotoalbum (živé obrazy) – skupinová práce po 4 žácích
- Zadání pokynů ke hře na fotografie (děti si samy zvolí svou roli, učitel jim dá čas na přípravu a určí, v jakém pořadí skupinky budou předvádět)
- Samostatné ztvárnění obrazů
- **Pravidla živých obrazů:**
 - Žák či skupina staticky ztvárňují postavy, věci, nálady, pocity a sestavují tak obraz, který se po několika sekundách prohlížení „rozpadne“
 - Obrazů jde poskládat několik po sobě jdoucích, mohou či nemusí na sebe navazovat, záleží, jak je skupina či jedinec vyspělý a má zkušenost s touto aktivitou
 - Tuto aktivitu lze uskutečňovat zároveň se všemi skupinami najednou nebo samostatně, kdy ostatní žáci živé obrazy pozorují, a mohou tak hádat, o jakou situaci se jedná
- **Pravidla živých obrazů z pohledu žáka:**
 - Žáci se ve skupině domluví jaký obraz (fotografii) z přečteného děje společně vytvoří a předvedou ostatním žákům
 - Žáci si mezi sebou rozdělí role z obrazu (fotografie)
 - Vlastní nácvik skupiny
 - Realizace živého obrazu dané skupiny
- **Pravidla živých obrazů z pohledu učitele:**
 - srozumitelně vysvětlit pravidla živých obrazů
 - využití ukázky fotografie – lidé, věci se na fotografii nehýbou, nemluví, nevydávají žádné zvuky
 - při nácviku učitel kontroluje bezpečnost dětí, spolupráci a jejich správné pochopení zadaného úkolu
 - je časovým koordinátorem
 - určí, jak půjdou skupiny za sebou
 - dohlédne na správnou realizaci

- **Průběh představení živých obrazů:**

- učitel se může stát moderátorem divadelního představení – pro lepší organizaci a usměrňování dětí
- vyzývá dané skupiny k představení
- vyzve ostatní žáky, že před každým započatým výjevem je lepší, když si zavřou oči nebo se otočí, aby neviděli, jak se fotografie připravuje, aby výjev viděli jako celek a stal se pro ně překvapením

3. Závěr hodiny

- žáci sedí v lavicích
- kontrolní písemná práce - samostatná práce žáků
- zhodnocení průběhu hodiny, pochvala za spolupráci
- zpětná reflexe žáků na hodinu pomocí palce – palec nahoru značí, že se jim hodina líbila, palec vodorovně – hodina průměrná, palec dolů – hodina se mi nelíbila

Písemná práce č. 3 – po ukončení třetí lekce programu

1) Zakroužkuj, která jména se v pověsti objevila:

Luci, Kazi, Mojmír, Bivoj, Vilém

2) Vyber správnou odpověď

Vyber, které bytosti se v pověsti objevily:

- a) Lili, Mili, Kazi
- b) Kazi, Libuše, Bivoj
- c) kanec, Kazi, Honzík

3) Zakroužkuj správnou odpověď:

a) Zvíře, které ohrožovalo lid kněžny Libuše, byl vlk.	ANO x NE
b) Sestra Kazi se jmenovala Linda.	ANO x NE
c) Muže, kterého si vzala Kazi, se jmenoval Bivoj.	ANO x NE

4) Doplň:

Libuše byla sestrou

Bivoj porazil hrozně zvíře, které to bylo?

Čím a jak porazil Bivoj hrozně zvíře?

Originál dotazníku ve správné velikosti písma uzpůsobeného čtenářským dovednostem žáků druhého ročníku ZŠ viz příloha.

Závěrečná písemná práce zadávaná s měsíčním odstupem:

- 1) Zakroužkuj správné jméno muže, který vystoupil na horu Říp a dal naší zemi jméno Čechy.**

Kamil, Čechomír, Vladan, praotec Čech, pan táta Říp

- 2) Vyber správnou odpověď:**

Které 3 ženy bojovaly v pověsti Dívčí válka proti mužům?

- a) Olívie, Nataša, Xenie
- b) Lenka, Hanka, Vlasta
- c) Libuše, Vlasta, Šárka

- 3) Zakroužkuj správnou odpověď:**

- a) Praotec Čech vystoupil na horu Hřib. ANO x NE
- b) Šárka, která bojovala proti mužům, zatroubila na lesní roh, kterým přivolala ostatní ženy. ANO x NE

- c) V pověsti Silák Bivoj tento muž přemohl hrozné zvíře. Byl to drak. ANO x NE

- 4) Doplně:**

Jak se jmenovala hora, na kterou praotec Čech vystoupil?

V pověsti Dívčí válka byl boj mezi ženami a muži. Kdo komu vyhlásil válku?
Ženy mužům, nebo muži ženám?

Jaké děsivé zvíře bylo zabito v pověsti O Siláku Bivoji?

Originál písemné práce ve správné velikosti písma uzpůsobené čtenářským dovednostem žáků druhého ročníku ZŠ viz příloha.

8 Výsledky šetření

V současné době má žák snadný přístup k informacím. Využívá internetu a multimédií, na které často spoléhá a nenutí ho si získané poznatky zapamatovávat a dávat do logických souvislostí. Pro učitele je velice obtížné žáka zaujmout a dovést ho do fáze dlouhodobého zapamatování a aplikování získaných informací.

Z tohoto důvodu cílem šetření programu „Hrajeme si s pověstmi“, bylo ověření, která výuková metodická struktura povede k lepšímu zapamatování učiva ve stěžejní vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět a vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura.

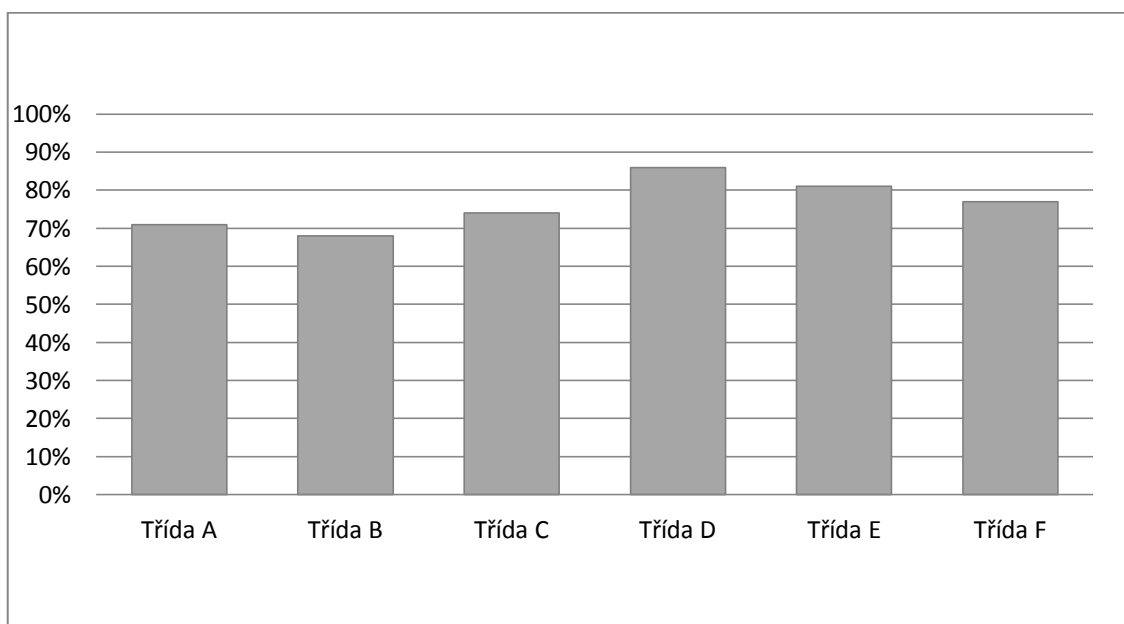
8.1 Výukové metodické struktury jednotlivých lekcí

Na základě rozhovorů s učitelkami jsme vyhodnotili struktury jednotlivých lekcí.

Otázka č. 1: Jaké názory a připomínky budou mít učitelé ke strukturám jednotlivých lekcí vytvořeného programu?

8.1.1 První lekce

První lekce využila pověsti O praotci Čechovi. Byla zvolena aktivizující metoda v podobě didaktické hry Riskuj. Žáci pracovali ve skupinách, po ukončení lekce samostatně vyplnili písemnou práci.

Graf 1: Úspěšnost žáků v zapamatování informací z první lekce

Výsledky grafů z první lekce jsou téměř vyvážené. Nejnižší výsledek nedosáhl ani 70 % úspěšnosti ve správných odpovědích. Výsledek mohl ovlivnit výskyt žáků s poruchami učení, což vyplynulo z následného rozhovoru s třídní učitelkou po vyhodnocení výsledků.

Rozhovor s učitelkami:

Učitelky při této lekci byly pasivními účastníky. Měly možnost celých 45 minut sledovat výuku. V závěrečném rozhovoru mohly objektivně posoudit klady a zápory lekce.

Klady:

- vhodný přístup k dětem
- navázání kontaktu s dětmi
- připravenost na hodinu a nachystané pomůcky

Zápory:

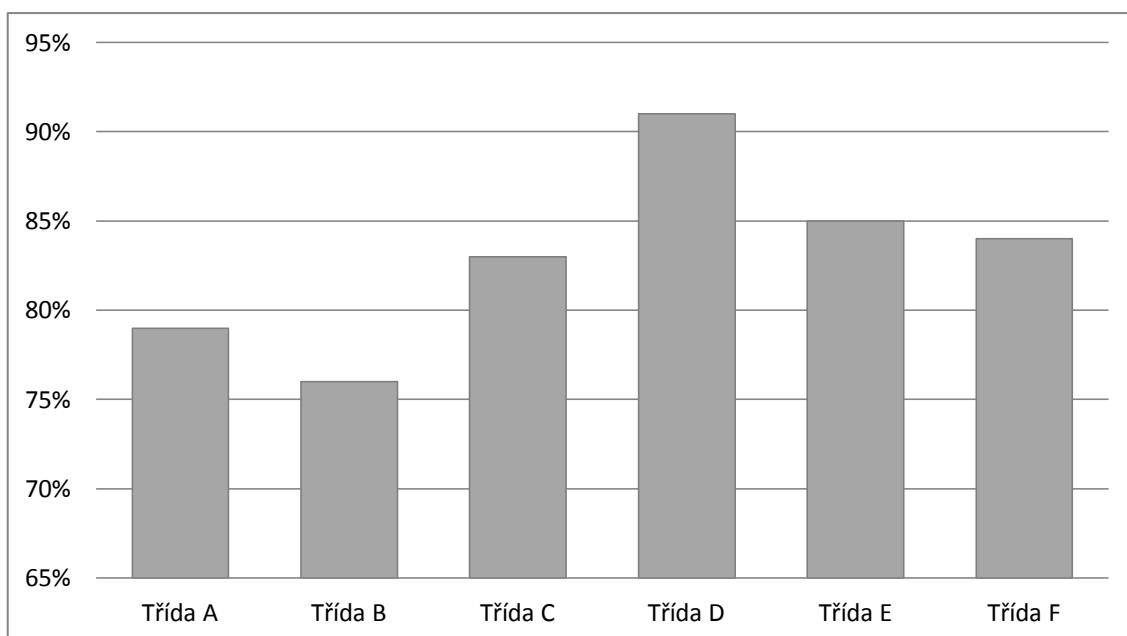
- didaktická hra Riskuj již známá jak mezi dětmi, tak učiteli
- velké množství pokládaných otázek
- velké množství otázek u některých skupin vyvolalo nižší koncentraci pozornosti

Vlastní komentář:

Z mého pohledu množství pokládaných otázek ve hře Riskuj, bylo zvoleno proto, aby se všechny skupiny vystřídalily několikrát při odpovědích a došlo k jednoznačnému vítězství jedné skupiny.

8.1.2 Druhá lekce

Pověst Dívčí válka využila poslechu vážné hudby. Žáci byli seznámeni se symfonickou básní od Bedřicha Smetany Šárka. Obsah děje symfonické básně byl žákům popsán slovně. Poslech celé symfonické básně byl pro žáky druhých tříd velice náročný, proto byly vybrány nejzajímavější hudební pasáže. Po ukončení lekce byla žákům předložena samostatná písemná práce.

Graf 2: Úspěšnost žáků v zapamatování informací z druhé lekce

Vyšší procentuální výsledky oproti první lekci mohly ovlivnit méně tradiční aktivity včetně využití vážné hudby, kterou tato mladá generace neposlouchá a není s ní seznámena. Výsledky mohl rovněž ovlivnit stejný charakter písemné práce, kterou již znali z předešlé lekce. Na základě toho se v písemné práci lépe orientovali a ztratili případnou trému před jejím vyplněním.

Třída D dosáhla nejvyššího procentuálního výsledku. Domnívám se, že je to z důvodu dobrého spolupracujícího kolektivu, malého výskytu poruch učení u žáků a dobrým vedením zkušené učitelky s dlouholetou praxí.

Rozhovor s učitelkami:

Učitelkám se lekce líbila, nezávisle na sobě se shodly, že zpracování pověsti Dívčí válka bylo propracovanější a pro žáky poutavější.

Klady:

- didaktické rozpracování symfonické básně
- atraktivita zvolených aktivit
- zvolení netradičních aktivit
- udržení pozornosti žáků po celých 45 minut
- práce s textem

Zápory:

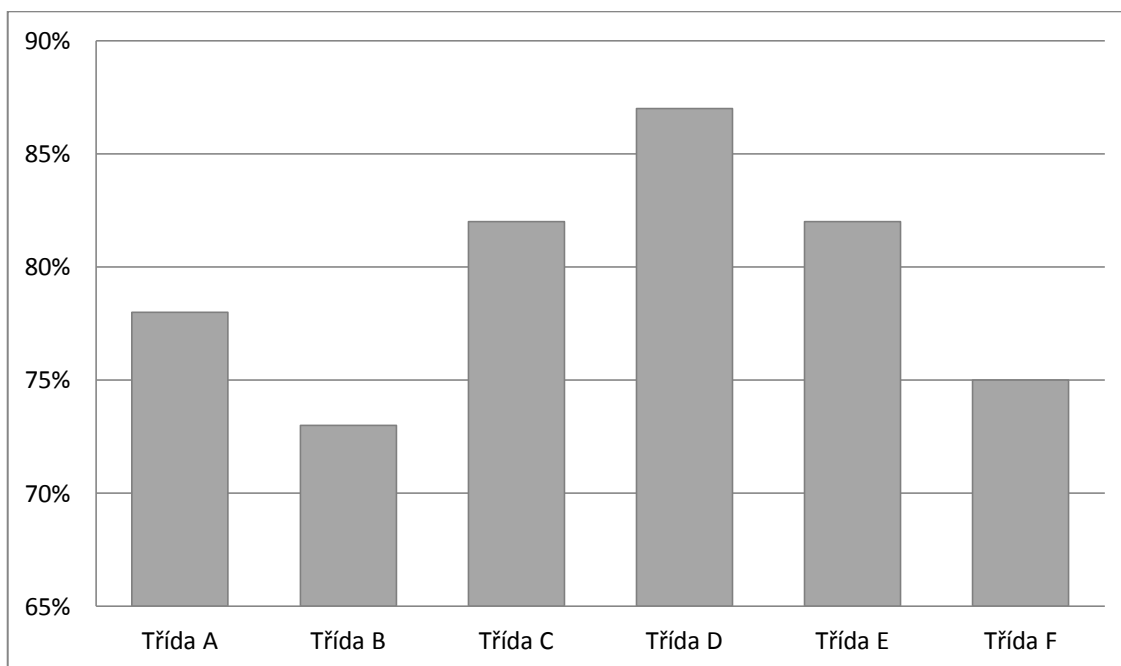
- žádný zápor na druhou lekci nebyl vysloven od žádné ze zúčastněných učitelek

Vlastní komentář:

Domnívám se, že vyšší úspěšnost lekce mohl ovlivnit i obsah vybrané pověsti, který byl pro žáky poutavější než předchozí pověst O praotci Čechovi. Dále si myslím, že výsledky písemných prací mohla ovlivnit častá obměna aktivit oproti předešlé lekci.

8.1.3 Třetí lekce

Třetí lekce s pověstí Silák Bivoj využila prvků dramatické výchovy ve stěžejní aktivitě v podobě hry živé obrazy. Před samotným zpracováním živých obrazů proběhla u žáků uvolňovací hra a seřazení dějové posloupnosti s využitím obrázků.

Graf 3: Úspěšnost žáků v zapamatování informací z třetí lekce

V lekci mírně poklesla procentuální úspěšnost správných odpovědí. Příčinou mohla být neznalost formy práce s dramatickou výchovou. Jako další příčina mohla být menší frekvence slovního opakování děje, který byl přečten, jednou stručně zopakován a dále pouze předváděn pomocí živých obrazů. Třída F zaznamenala největší procentuální pokles mezi jednotlivými písemnými pracemi. Jedná se o třídu, ve které se vzdělává žák s poruchou chování a pozornosti.

Třída D dosáhla stabilně nejvyššího výsledku, přibližoval se k 90 %. Rozdíl mezi nejnižším a nejvyšším procentuálním výsledkem je 14 %. Ve výsledcích písemných prací se může odrážet různá úroveň čtenářských dovedností a výskyt poruch učení.

Rozhovor s učitelkami:

Učitelky samy přiznaly, že se s dětmi na poslední lekci těšily. Lekce zpestřily běžnou zaběhnutou výuku každé učitelky a některé se nechaly inspirovat k dalšímu netradičnímu výkladu pověstí. Dále vyplynulo, že vyžití dramatické výchovy běžně do výuky nezařazují. Aktivita živé obrazy byla pro žáky, ale i učitelky neznámá a nikdy ji v předchozí praxi nevyužívaly.

Klady:

- výborná motivace ke hře živé obrazy
- netradiční zpracování lekce
- přesný a srozumitelný popis aktivit

Zápory:

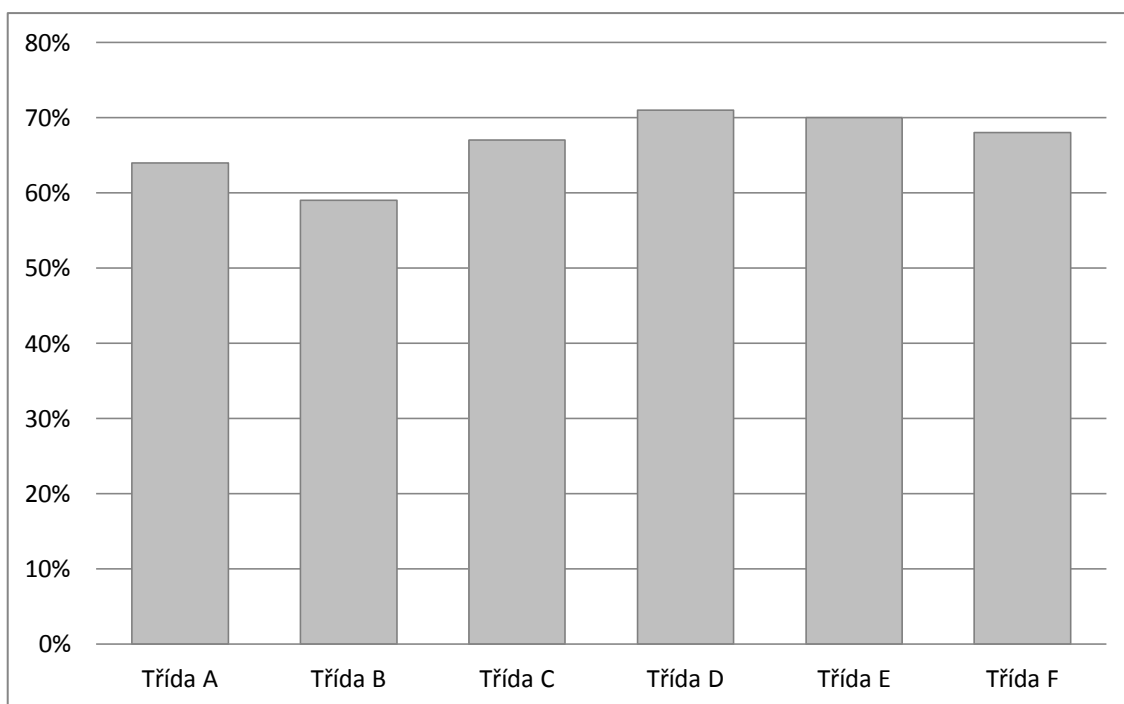
- forma práce vyvolávala dojem volné zábavy – odraz v chování některých žáků
- 2 učitelky zmínily špatnou organizaci při hře živé obrazy

Vlastní komentář:

Lekce byla na organizaci nejobtížnější. Průběh lekce komplikoval fakt, že učitelky prvky dramatické výchovy do výuky nezařazují. Tím bylo ovlivněno chování žáků v lekci. Ve třídě F byla organizace nejnáročnější z důvodu, že se v ní nacházel chlapec s poruchou chování a pozornosti.

8.1.4 Výsledky písemných prací po jednom měsíci

Pro ověření nejefektivnější výukové metodické struktury pro dlouhodobější osvojení učiva byla zvolena písemná práce se stejnou strukturou jako písemné práce zadávané bezprostředně po ukončení jednotlivých lekcí. V písemné práci byly pokládány otázky na základní informace ze všech pověstí.

Graf 4: Úspěšnost žáků v zapamatování základních informací po jednom měsíci

Výsledky šetření po jednom měsíci poukazují na mírný pokles správně zodpovězených odpovědí v písemných pracích. Aspektů, proč vůbec k poklesu došlo, může být několik:

- žáci mohli mít sníženou motivaci pro správné vyplnění písemných prací z důvodu vědomí poslední společné akce
- závěrečná písemná práce ve škole A probíhala v měsíci červnu, což bylo období školních výletů, sportovních utkání a blížících se letních prázdnin, to mohlo způsobit nižší koncentraci pozornosti žáků
- další příčinou snížení procentuálních výsledků pravděpodobně bylo ovlivněno méně vyvinutou dlouhodobou pamětí u žáků mladšího školního věku

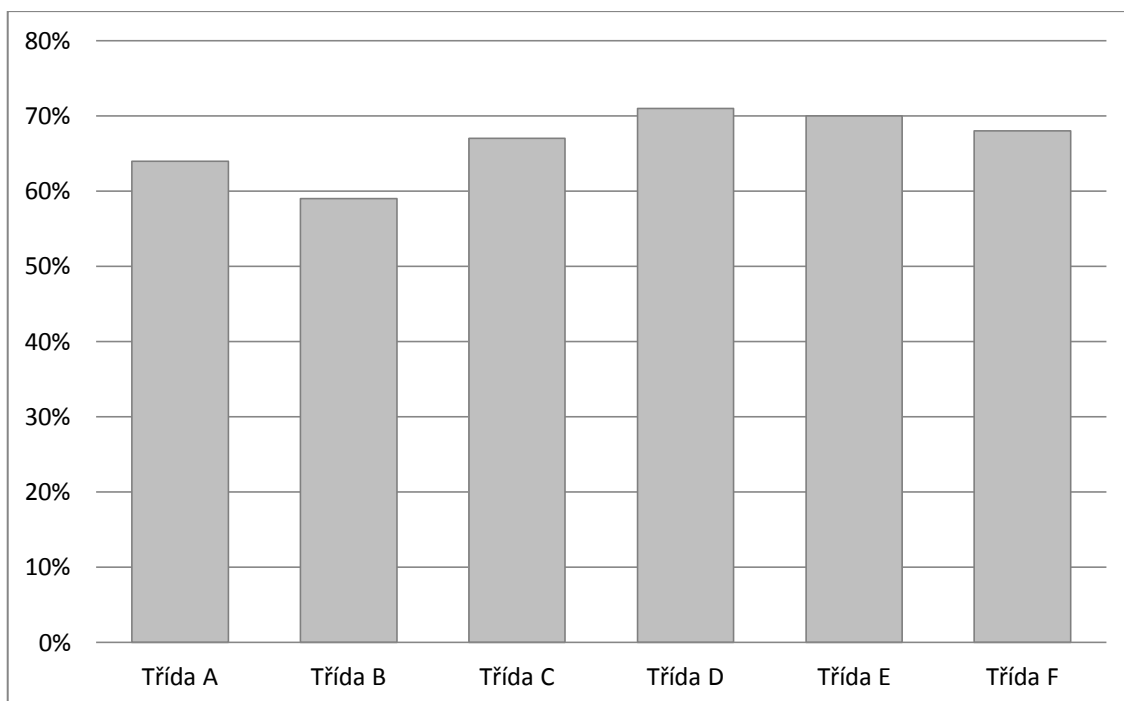
8.2 Naplnění vzdělávacích cílů

Otázka č. 2: Vedou výukové metodické struktury jednotlivých lekcí svoji strukturou k naplnění jejich vytyčených vzdělávacích cílů?

Cíle jednotlivých výukových metodických struktur byly v šetření v programu „Hrajeme si s pověstmi“ splněny.

Žáci:

- za pomoci Starých pověstí českých se seznámili s historií českého národa
- byli obeznámeni s rozdílem mezi pohádkou a pověstí – rozhovor
- dokázali určit a pojmenovat hlavní postavy jednotlivých dějů
- seznámili se s formou výuky z dramatické výchovy živé obrazy
- dokázali zpracovat linie příběhu podle dějové posloupnosti

Graf 5: Úspěšnost žáků v zapamatování základních informací po jednom měsíci

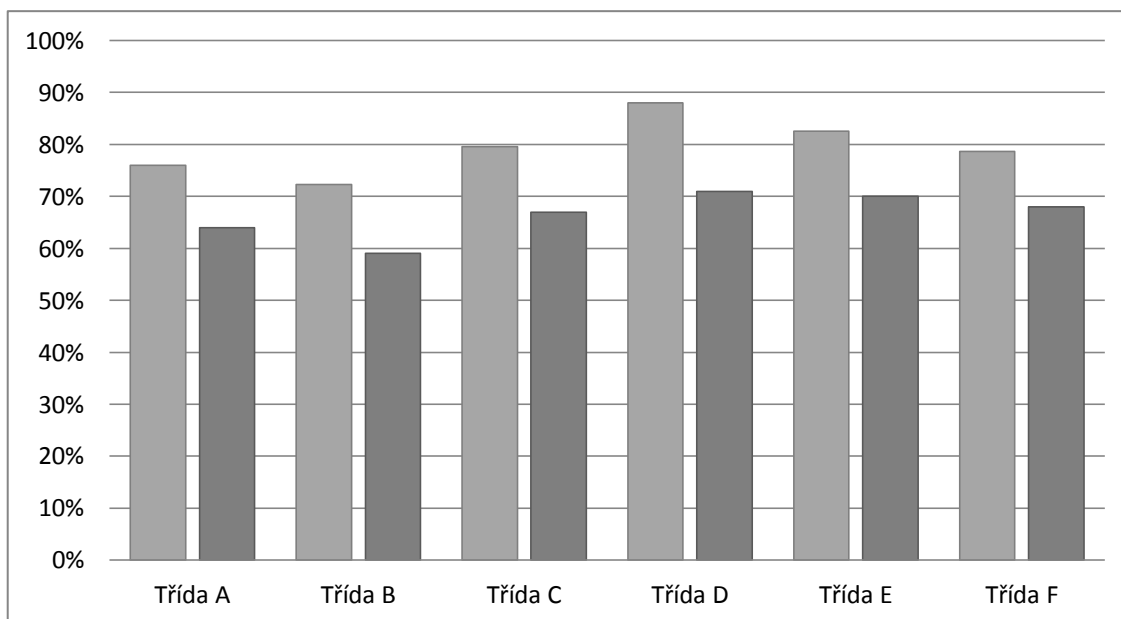
Splnění cílů dokazuje i graf č. 5 (shodný s grafem č. 4), který znázorňuje závěrečné zpracování souhrnné písemné práce. Všechny výsledky dopadly s procentuální úspěšností nad 50 %, je tedy zřejmé, že sestavené výukové metodické struktury vedly k úspěšnému osvojení si učiva.

8.3 Porovnání výsledků písemných prací

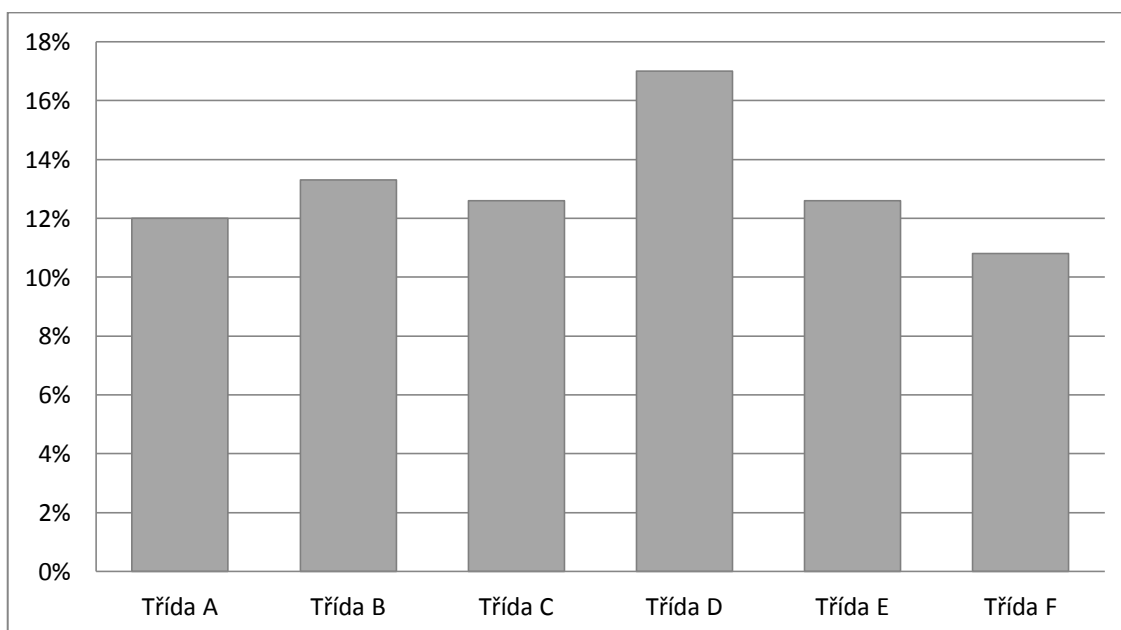
Otázka č. 3: Jak se budou lišit výsledky v zapamatování základních informací písemných prací zadaných bezprostředně po výuce a s odstupem jednoho měsíce?

Pro ověření úspěšnosti výukových metodických struktur v šetření byl zvolen aritmetický průměr. Průměr byl vypočítán ze všech správně vyplněných písemných

prací jednotlivých tříd a jednotlivých lekcí a porovnán s výsledky písemných prací po jednom měsíci.

Graf 6: Porovnání výsledků písemných prací bezprostředně po ukončení lekcí a po jednom měsíci

Graf 7: Procentuální rozdíl porovnávaných výsledků

Porovnáním obou grafů vznikl graf č. 7, který zaznamenává pokles zapamatovaného učiva uloženého do dlouhodobější paměti. Maximální procentuální pokles není ani 20 %. Na základě Ebbinghausovy křivky je procento poklesu velice

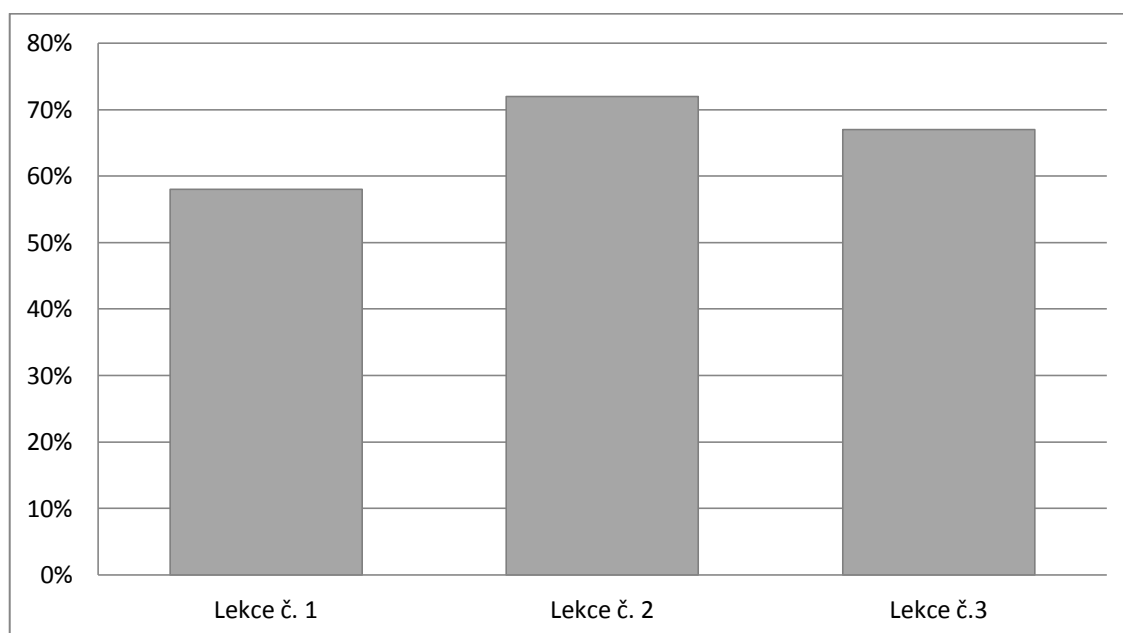
malé. Proto jsme vyhodnocení výsledků konzultovali s dětským psychologem. Z rozhovoru vyplynulo, že příčin vysoké úspěšnosti mohlo být několik:

- dobré sestavení výukových metodických struktur
- obava učitelek ze špatného výsledku – opakování s dětmi
- křivka je pouze pro zcela samostatné vybavení daného jevu (otázky v písemné práci jsou uzpůsobeny mladšímu školnímu věku, jsou v nich tedy obsaženy podklady pro vybavení základních informací)
- atraktivnost a netradiční pojetí jednotlivých lekcí
- poutavost vybrané učební látky

8.4 Vyhodnocení výukových metodických struktur

Otázka č. 4: Které výukové metodické struktury jednotlivých lekcí povedou k efektivnímu dlouhodobějšímu zapamatování učiva v oblasti Člověk a jeho svět, vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura a interdisciplinárních vztahů?

K vyhodnocení nejefektivnější výukové metodické struktury posloužily otázky v závěrečné písemné práci. Otázky byly rozděleny podle jednotlivých lekcí a byla vypočítána procentuální úspěšnost jednotlivých výukových metodických struktur.

Graf 8: Výsledky nejefektivnější výukové metodické struktury

Z grafu vyplývá, že nejefektivněji vyšla výuková metodická struktura k pověsti Dívčí válka. Jednalo se o strukturu lekce, kde převažovala klasická výuková metoda. Byly v ní zapojeny tři aktivity různého charakteru:

- složka verbální – převyprávění pověsti
- složka poslechová – poslech vážné hudby s didaktickým výkladem
- složka výtvarná – skupinová kresba příběhu s porozuměním

Z rozhovoru s učitelkami vyplynulo, že prožitek z vážné hudby není běžný ve výuce, proto asi zanechal v žácích největší dojem a vyvolal efekt pro dlouhodobé zapamatování.

Vlastní komentář:

Vyšší procentuální úspěšnost vidím i ve složení samotné lekce. Docházelo v ní k častějšímu opakování samotného děje pověsti. Žáci příběh slyšeli převyprávěním od lektorky, zároveň u poslechu hudby jim byl slovně zopakován děj a vystižena podstatná místa a s textem pověsti pracovali i ve skupinách.

ZÁVĚR

Jednadvacáté století přináší společnosti velký počet možností jak získat informace. Člověk se již nemusí spoléhat pouze na své vědomosti, znalosti a dovednosti ani na knihy či jiné osoby, ale spustí si internet, veškeré potřebné informace si najde a dále se nezajímá, zda daná informace je správná a jestli náhodou neexistuje jiné tvrzení. Z tohoto důvodu se domnívám, že by učitelé měli vést své žáky k vyhledávání informací z více zdrojů a nespoléhat pouze na jeden jediný. Proto má diplomová práce koresponduje s výběrem vhodných výukových metod a následným sestavením výukových metodických struktur pro efektivní osvojení učiva ve stěžejní oblasti Člověk a jeho svět a vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura.

Diplomová práce se skládá ze dvou částí: teoretické a praktické. V první kapitole teoretické části jsem vysvětlila pojmy a definice výukových metod, jejich klasifikaci, strategii při výběru výukových metod a popsala jsem výukové metody, které se nachází v programu „Hrajeme si s pověstmi“. V druhé kapitole jsou popsány definice a pojetí interdisciplinárních vztahů, vzájemné vztahy mezi klíčovými kompetencemi, propojení cílů a očekávaných výstupů v jednotlivých předmětech. Třetí kapitola popisuje literární žánry pro žáky v období mladšího školního věku a nejvýznamnější autory těchto literárních odvětví. Ve čtvrté kapitole teoretické části je popsána paměť, její schopnosti a vlastnosti. Vysvětleny jsou druhy paměti a paměť u žáků v mladším školním věku.

Praktická část je zaměřena na sestavení efektivních výukových metodických struktur pro lepší zapamatování vybraného učiva ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura s využitím interdisciplinárních vztahů. Praktická část má vytyčené tři cíle. Prvním cílem bylo sestavení programu „Hrajeme si s pověstmi“ pro věkovou skupinu druhých tříd. Musela jsme respektovat jejich potřeby a zvláštnosti. Z tohoto důvodu jsem vybrala vhodnou knihu, která je přizpůsobena dětem mladšího školního věku a připravila netradiční aktivity pro žáky.

Druhým cílem diplomové práce byla realizace sestaveného programu „Hrajeme si s pověstmi“. Uskutečnění programu probíhalo na dvou základních školách městského typu v šesti druhých třídách. K tomuto cíli byly vytyčeny dvě výzkumné otázky. První výzkumná otázka vycházela z názorů a výhrad učitelů, které byly pasivními pozorovateli jednotlivých lekcí. Na základě rozhovorů s učitelkami vyplynulo, že výukové metodické struktury se jim líbily, ocenily netradiční pojetí výuky.

Nedostatkem podle nich byla délka některých aktivit a organizace při hře s dramatickými prvky.

Ve druhé výzkumné otázce jsem se zaměřila na naplnění vzdělávacích cílů v jednotlivých výukových metodických strukturách. Došla jsme k závěru, že jednotlivé výukové metodické struktury tyto cíle naplnily. Úspěšnost žáků v písemných pracích byla nadpoloviční, žáci si učivo v dlouhodobější paměti z větší části dokázali vybavit, tudíž výukové metodické struktury byly efektivní.

Třetím stanoveným cílem diplomové práce bylo ověření účinnosti programu „Hrajeme si s pověstmi“ pro zapamatování učiva bezprostředně po jeho ukončení a s odstupem jednoho měsíce. K naplnění cíle jsem využila písemných prací, které žáci vyplňovali ihned po ukončení jednotlivých lekcí. Výsledky písemných prací z první lekce byly poměrně vyrovnané. Ve druhé lekci výsledky písemných prací byly vyšší než v první lekci. Úspěšnost správných odpovědí v písemných pracích ve třetí lekci nepatrně klesly. Nejvyšší procentuální pokles oproti předcházejícím písemným pracím ve správných odpovědích byl zaznamenán ve třídě F, kde se vyskytoval žák s poruchou chování a pozornosti, který lekci svým chováním ovlivnil. Třída D opakovaně dosahovala nejvyššího počtu správných odpovědí v písemných pracích. Domnívám se, že důvodem je dobré vedení paní učitelky, její dlouholetá zkušenost a také kvalitní a přátelský kolektiv třídy.

Po uplynutí jednoho měsíce žáci vypracovali závěrečnou písemnou práci. K té byly sestaveny dvě výzkumné otázky. První z nich se zaměřuje na rozdíl ve výsledcích písemných prací po jednotlivých lekcích a po uplynutí jednoho měsíce. Závěrečné výsledky písemných prací měly maximální procentuální pokles jen o 17 %. Na základě rozhovoru s dětským psychologem vyplynulo, že nejvíce žák zapomíná v prvních hodinách od uplynutí naučeného učiva, jedná se o pokles až o 70 %. V dalších dnech je pokles paměti asi o dalších 10 %. Zároveň mi však bylo psychologem sděleno, že typ písemného testu měl návodné otázky, které mohly ovlivnit vybavení správných odpovědí v paměti.

Obsahem čtvrté otázky bylo šetření, zda jednotlivé výukové metodické struktury povedou k efektivnějšímu zapamatování učiva ve stěžejní vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět a vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura. Při sestavování programu jsem na základě svých zkušeností ze studijních praxí usuzovala, že jako nejúčinnější

výuková metodická struktura vyjde metoda s prvky dramatické výchovy. Šetření to nepotvrdilo. Po komparaci jednotlivých lekcí jsem dospěla k závěru, že jako nejefektivnější výuková metodická struktura se jeví lekce s pověstí Dívčí válka. Domnívám se, že výsledek byl ovlivněn poslechem vážné hudby. Žáci se s tímto žánrem hudby často nesetkávají, obvykle jí neporozumí a nechápou ji. Dokazuje to i zpětná reflexe z hodiny, kdy se žáci například zajímali proč se v „písničce“ nezpívá a proč nemá videoklip. Zároveň při didaktickém výkladu hudby dokázali žáci spontánně zapojit svou fantazii. Převážně chlapci při souboji mužů s ženami začali šermovat rukama a předstírali boj. K dobrému výsledku možná přispěla i práce s textem a sestavení vlastního leporela příběhu.

Pověst Silák Bivoj neobsadila mnou preferované první místo ve výsledku pravděpodobně z důvodu menší zkušenosti s metodou dramatické výchovy u žáků. Předpokládám, že možnou příčinou je i méně působivý příběh, který nemá příliš velkou gradaci děje.

Faktory, které mohly ovlivnit závěrečné výsledky, jsou: sestavení jednotlivých lekcí, období realizace, samotný obsah jednotlivých pověstí, jeho atraktivnost a intelektuální složení žáků ve třídě. Výsledky mohl ovlivnit i časový odstup. Ač se jednalo o písemnou práci vypracovanou po jednom měsíci od ukončení programu „Hrajeme si s pověstmi“, první lekce byla znevýhodněna časovým odstupem sedmi týdnů.

Práce na programu „Hrajeme si s pověstmi“ mě velice zaujala, naplnila a motivovala k tomu, abych ve svém budoucím povolání takovéto struktury hodin pro žáky vytvářela. Zároveň bych ráda připravila celoroční projekt, který by vycházel z mého programu „Hrajeme si s pověstmi“. Rozpracovala bych ho o další pověsti a další netradiční výukové metodické struktury.

Věřím, že mé zpracované metodické listy budou oporou v mé budoucí práci s žáky a zároveň poslouží jako motivace pro další pedagogy či vychovatele školních družin.

Seznam použité literatury

- ČÁBALOVÁ, D., 2011, *Pedagogika*, 1. vyd. Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2993-0
- ČEŇKOVÁ, J., A KOLEKTIV, 2006, *Vývoj literatura pro mládež a její žánrové struktury*, Praha: Portál. ISBN 80-7367-095-X
- EISLEROVÁ, J., 2009, *Staré pověsti české*, dotisk 1. vyd. Fragment. ISBN 978-80-253-0861-5
- GULOVÁ, L., ŠÍP, R., 2013, *Výzkumné metody v pedagogické praxi*, 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4368-4
- HARTL, P., 2004, *Stručný psychologický slovník*, 1. vyd. Portál. ISBN 80-7178-803-1
- HONZÍKOVÁ, J., 2015, *Pracovní výchova s didaktikou*, 1. vyd. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. ISBN 978-80-7452-111-9
- CHLUP, O., KOPECKÝ, J., 1967, *Pedagogika*, 3. změněné vyd. Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 16-918-67
- JIRÁSEK, A., 1970, *Staré pověsti české*, Odeon. ISBN 01-037-70
- JOHNOVÁ, J., KUČTOVÁ, V., VÁGOVÁ, M., 2007, *Metodická příručka k učebnici a pracovnímu sešitu Poznávám svět*, 1. vyd. Dialog. ISBN 978-80-86761-85-5
- MAŇÁK, J., ŠVEC, V., 2003, *Výukové metody*, Paido. ISBN 80-7315-039-5
- MOJŽÍŠEK, L., 1988, *Vyučovací metody*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- NEZKUSIL, V., 1983, *Studie z poetiky literatury pro děti a mládež*, Praha: Albatros.
- OTTO, J., 1903, *Ottův slovník naučný*, 20. díl, Nakladatel J. Otto v Praze.
- PRŮCHA, J., 2006, *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*, 2. aktualizované vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-944-5
- PRŮCHA, J., 2009, *Pedagogická encyklopedie*, 1. vyd. Praha Portál. ISBN 978-80-7367-546-2

SKALKOVÁ, J., 2007, *Obecná didaktika*, 2. rozšířené a aktualizované vyd. Grada Publishing a.s. ISBN 978-80-247-1821-7

ŠVINGALOVÁ, D., 1995, *Základy psychologie II. díl*, 1. Vyd. Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-70-83-172-3

VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H., 2007, *Pedagogika pro učitele*, 1. vyd. Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-1734-0

ZORMANOVÁ, L., 2012, *Výukové metody v pedagogice s praktickými ukázkami*, 1. vyd. Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-4100-0

Seznam internetových zdrojů

KOLEKTIV AUTORŮ, 2007. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. [vid. 2. 10. 2011]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/29397/download/>

STUDIUM PSYCHOLOGIE, 2016, In: *Zapomínání* [online]. [vid. 10. 4. 2016] Dostupné z: <http://www.studium-psychologie.cz/obecna-psychologie/9-zapominani.html>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Písemná práce pro první lekci

Příloha č. 2 – Písemná práce pro druhou lekci

Příloha č. 3 – úryvky děje z pověsti Dívčí válka

Příloha č. 4 – Písemná práce pro třetí lekci

Příloha č. 5 – obrázky k dějové posloupnosti k pověsti Silák Bivoj

Příloha č. 6 – závěrečná písemná práce

1) Zakroužkuj, která jména se v pověsti objevila:

Milan, Praotec Čech, Ludmila, Radovan, Bratr Lech

2) Vyber správnou odpověď:

Jaké pojmy se v pověsti objevily:

- a) Čech, Vladan, Lumír
- b) Lech, Mech, Klech
- c) Čech, Říp, Kouřim

3) Zakroužkuj správnou odpověď:

- a) Praotec Čech vystoupil na horu Říp. ANO x NE
- b) Jméno naší země se jmenuje podle krále Čechoslava II. ANO x NE
- c) Místo, kam odešel Lech, se začalo nazývat Kouřim, podle kouře, který po 3 dnech založil se svým lidem. ANO x NE

4) Doplně:

Jak se jmenovala hora, na kterou praotec Čech vystoupil?

Proč lidé opustili svůj předchozí domov, co jim chybělo?

Co začali lidé stavět po té, co se usadili v Čechách?

1) Zakroužkuj, která jména se v pověsti objevila:

Přemysl, Janíček, Cecilka, Šárka, Vlasta, Karlík

2) Vyber správnou odpověď:

Vyber, které ženy se zde objevily

a) Olívie, Nataša, Xenie

b) Lenka, Hanka, Vlasta

c) Libuše, Vlasta, Šárka

3) Zakroužkuj správnou odpověď:

a) Věra vedla ženy v boji proti mužům.

ANO x NE

b) Šárka zatroubila na lesní roh.

ANO x NE

c) Muž, který se nechal polapit od Šárky se jmenoval Ctirad.

ANO x NE

4) Doplň:

Kdo komu vyhlásil válku?

Která žena vedla ženy v boji?

Na co Šárka zatroubila, jakmile byla odpoutána od stromu?

1. Zemřela kněžna Libuše. „Co si počneme bez Libuše, naší drahé kněžny!“ naříkaly ženy a dívky. „Muži se nám vysmívají a prohlašují, že je konec ženské vlády. Nesmíme si již samy volit manžela, budeme muset muže poslouchat, sloužit jim, těžce pracovat, starat se o dům a kolébat děti. Kníže Přemysl je na straně mužů a nikdo se nás nezastane!“ Pak promluvila Vlasta, první dívka z Libušiny družiny: „To si nenecháme líbit. Vyhlásíme mužům válku! Nejsme o nic hloupější ani slabší než oni!“ „Vzhůru do boje proti mužům,“ volaly nadšené dívky.
2. „Vlasto, veď nás, budeš naší novou kněžnou!“ Zprávy o chystané válce se rychle rozletěly po celé zemi. Ženy a dívky opouštěly své domovy a putovaly na místo na břehu Vltavy, kde si vlastníma rukama vybudovaly na skále pevný hrad Děvín. Pak každý den oblékaly kovové krunýře a helmice, k opaskům připínaly meče a toulce s šípy. „Pilně cvičte,“ pobízela je Vlasta, „musíme být rychlé jako vítr, obratné jako lasičky a vaše šípy nesmí nikdy minout cíl.“
3. „Ženy se připravují do bitvy proti nám, mužům,“ oznámili jednoho dne knížeti Přemyslovi jeho zvědové. „To je vážná věc,“ odpověděl Přemysl, „navíc se mi zdál hrozný sen, jak nás dívky v boji porazily.“ Přece se jich nelekne, rozprášíme je za chvíli, až nás uvidí, dají se na útěk,“ tak a podobně uvažovali Přemyslovi rádcové. Byli si jisti vítězstvím a ani je nenapadlo se na boj připravovat. Nastal den první bitvy. „Bijte se statečně!“ zvolala Vlasta, „až zvítězíme, budeme vládnout celé zemi,“ a odvážně se postavila do čela vojska. Dívky zaútočily jako lvice a překvapení muži se jen zoufale bránili. Mnoho jich padlo a první bitva skončila jejich hanebnou porážkou.

4. „Měli jsme poslechnout rady knížete a nebrat boj proti ženám na lehkou váhu,“ mudroval Ctirad, „až se znovu se ženami utkáme, dáme jim co proto, za to vám ručím!“ Silák Ctirad si v boji vedl nejstatečněji ze všech mužů a rád se tím chlubil. „Ctirada se musíme zbavit,“ prohlásila Vlasta na shromáždění dívek. „Která z vás má nápad, jak ho přelstít?“ „Myslím, že to dokážu,“ přihlásila se Šárka, nejkrásnější dívka na Děvíně, a ihned provedla svůj plán. Několik žen přivázalo Šárku k silnému dubu na cestě, po níž Ctirad často jezdil. Na krk jí zavěsily lovecký roh, opodál postavily džbán s medovinou.
5. Ženy se ukryly v keřích a objevil se Ctirad. „Och, pane, zachraň nešťastnou dívku, budu ti do smrti vděčná,“ naříkala Šárka. „Zlé dívky mě zde přivázaly za to, že jsem se chtěla vrátit domů k otci. Nechci už bojovat proti mužům. Loveckým rohem si mám sama přivolat pomoc a na džbán s medovinou nedosáhnu, budu-li trpět žízní.“ „Tak krásná a bezbranná dívka přece nemůže lhát,“ pomyslel si Ctirad. Jakmile jí rozvázal pouta, Šárka zatroubila na roh, a tím přivolala ukryté dívky. Než se Ctirad vzpamatoval, zaplatil životem za svou důvěřivost.
6. Ctiradova smrt Přemysla velmi rozhněvala. „Do týdne se dostavte všichni v plné zbroji na Vyšehrad, vzkázal svým bojovníkům, „nastal čas posledního boje. Pomstíme Ctirada i všechny ostatní.“ Přemyslovo vojsko vzalo Děvín útokem, ale teprve když muži Istí vylákali dívky v čele s Vlastou z hradu ven, vítězství se přiklonilo na jejich stranu. Když zahynula vůdkyně Vlasta, ostatní ženy se rozutekly. Za čas se mnohé vrátily do svých domovů a znovu začaly mít v úctě své muže, otce i bratry.

1) Zakroužkuj, která jména se v pověsti objevila:

Luci, Kazi, Mojmír, Bivoj, Vilém

2) Vyber správnou odpověď

Vyber, které bytosti se v pověsti objevily:

- a) Lili, Mili, Kazi
- b) Kazi, Libuše, Bivoj
- c) kanec, Kazi, Honzík

3) Zakroužkuj správnou odpověď:

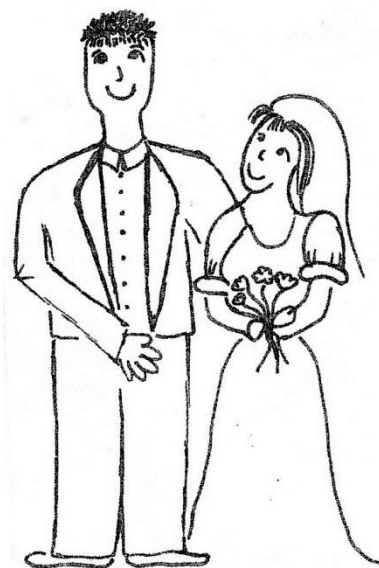
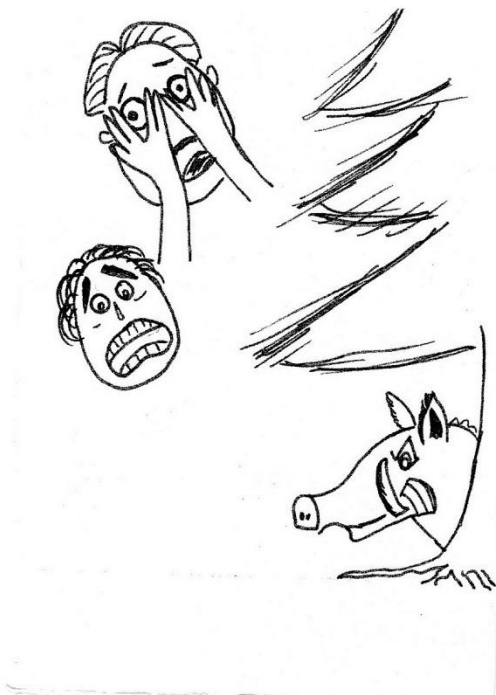
- a) Zvíře, které ohrožovalo lid, kněžny Libuše byl vlk. ANO x NE
- b) Sestra Kazi se jmenovala Linda. ANO x NE
- c) Muže, kterého si vzala Kazi, se jmenoval Bivoj. ANO x NE

4) Doplň:

Libuše byla sestrou

Bivoj porazil hrozné zvíře, které to bylo?

Čím a jak porazil Bivoj hrozné zvíře?

1) Zakroužkuj správné jméno muže, který vystoupil na horu Říp, a dal naší zemi jméno Čechy.

Kamil, Čechomír, Vladan, Praotec Čech, Pan táta Říp

2) Vyber správnou odpověď:

Které 3 ženy bojovaly v pověsti Dívčí válka proti mužům?

- d) Olívie, Nataša, Xenie
- e) Lenka, Hanka, Vlasta
- f) Libuše, Vlasta, Šárka

3) Zakroužkuj správnou odpověď:

- a) Praotec Čech vystoupil na horu Hřib. ANO x NE
- b) Šárka, která bojovala proti mužům, zatroubila na lesní roh, kterým přivolala ostatní ženy. ANO x NE
- c) V pověsti Silák Bivoj, tento muž přemohl hrozné zvíře. Byl to drak. ANO x NE

4) Doplně:

Jak se jmenovala hora, na kterou praotec Čech vystoupil?

V pověsti Dívčí válka byl boj mezi ženami a muži. Kdo komu vyhlásil válku? Ženy mužům nebo muži ženám?

Jaké děsivé zvíře, v pověsti O Siláku Bivoji, bylo zabito?
